

IZGRADNJA GRADSKIH FORTIFIKACIJA U TROGIRU OD 13. DO 15. STOLJEĆA

Irena Benyovsky Latin
Hrvatski institut za povijest
Zagreb

UDK 725.96(497.5Trogir)“12/14”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 3.10.2009.
Prihvaćeno: 14.4.2010.

Izgradnja trogirskih fortifikacija u ovom se radu prati od druge polovice 13. stoljeća, koje je razdoblje u procesu urbanizacije kad se grad oblikuje u posebnu društvenu zajednicu s organiziranim gradskim životom. Rad završava razdobljem uspostave mletačke uprave u Trogiru i prvim desetljećima mletačke vlasti (otprilike 1450. godinom), kad se znatnije mijenja prostorna, demografska i društveno-politička slika grada.

Ključne riječi: Trogir, Dalmacija, urbani razvoj, gradski bedemi, srednji vijek

Gradske fortifikacije bile su od iznimnog obrambenog i simboličkoga značenja za srednjovjekovni grad. Izgradnja bedema govori o unutarnjem jedinstvu i organiziranosti zajednice, o osmišljenoj politici prema razvoju gradskoga prostora te o razini funkcioniranja institucija. Osim konkretne fizičke zaštite, bedemi su određivali jasnu granicu grada i povlastice njegovih stanovnika. Izvangradsko zemljište ozidavanjem postaje gradsko, a bedemi znače granicu prostora bitno različitog od onoga *extra muros*. Zato se u njih često ulaže više nego u ostale građevine. Ali, uz jedinstvo zajednice, osnovni uvjet bila su i velika financijska sredstva potrebna za izgradnju.

Trogir nije spadao u bogate gradove; prihodi trogirske komune u 13. stoljeću bili su samo 1200 libara.¹ Izgradnja bedema zato se često izvodila u etapama, *ad hoc*, pa je proces ozidavanja grada i Prigrađa trajao desetljećima i stoljećima. Bedemi su nominalno bili u vlasništvu vrhovne (kraljevske/mletačke) vlasti, ali centralni autoriteti često u sigurnost grada ulažu samo prema potrebi, u obnovu nakon rušenja ili

¹ Tomislav Raukar, *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*, Split 2007., str. 132; *Monumenta Traguriensia. Notae seu abbreviaturae cancellariae comunis Tragurii* (dalje: MT), I/2, prir. Miho Barada, Zagreb 1950., str. 199-201.

u izgradnju prije izravne opasnosti. Izravna pomoć kralja, odnosno oslobađanje od poreza, bila je jedan od načina da se ubrza gradnja fortifikacija. Sredstva se za bedeme osiguravaju i iz drugih izvora: gradske komore, od građana (najčešće) preko legata, od Crkve itd. Komunalna vlast organizirala je i javne radove te određivala provjerene ljude za kontrolu izgradnje. S vremenom se razvijaju institucije koje su služile skupljanju sredstava te angažiranju majstora i radnika za pojedine građevine (tzv. *fabricae*).²

Razdoblje do 13. stoljeća

Površina Trogira bila je ograničena prostorom malog otočića, ali položaj mu je bio strateški vrlo povoljan. Središnji dio grada naslijedio je antički raster s izduljenim blokovima, u omjeru oko 1:2,5.³ Osim rastera, koji je u srednjem vijeku djelomično poremećen, malo je toga ostalo sačuvano od antičkoga grada.⁴ Čini se da je ranosrednjovjekovni gradski bedem uglavnom pratio antičke bedeme i bio ojačan kulama. U arheološkim istraživanjima u južnom dijelu grada nađen je dio ranosrednjovjekovnog zida, koji je štiti crkvu sv. Nikole, a njegova se trasa tek manjim dijelom može pratiti.⁵ Kasnoantički i tek djelomično ranosrednjovjekovni bedemi preživjeli su do 12. stoljeća, vjerojatno tek popravljani suhozidom.⁶

Arhitektura ranosrednjovjekovnog razdoblja slabo je očuvana i istražena.⁷ Možemo pretpostaviti da se prostor grada još u pretkomunalnom razdoblju uglavnom podijelio između imućnijih rodova.⁸ Tada se stvaraju stambeni sklopovi u kojima

² U Italiji su već u 12. stoljeću postojali *magistri murorum*, koji su imali nadzirati gradnju bedema; Jacques Heers, *La ville au Moyen Âge*, Paris 1990., str. 329.

³ Vanja Kovačić, Nuove scoperte nella Tragurion ellenistica, *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, zbornik radova, ur. Nenad Cambi – Slobodan Čače – Branko Kirigin, Split 2002., str. 375-395 (posebice str. 383).

⁴ O dvije helenističke kule, koje su štatile sjeverni ulaz u grad, te arheološkim istraživanjima antičkih bedema vidi: Ivo Babić, Jedna prostorna intervencija Ignacija Macanovića u Trogiru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 38, Split 1999.–2000., str. 305-338; Ivo Babić, Sjeveroistočni bedemi antičkog Trogira, *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, str. 397-414; Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita*, Kaštel Novi 1991. (pretisak izdanja iz 1984.), str. 32; *Kulturno blago Trogira*, Zagreb, 1990.

⁵ O tom razdoblju: Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. 2, preveo i priredio Jakov Stipišić, Split 1979., str. 991; Ivo Babić, Starokršćanski ulomci u Trogiru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 25, Split 1985., str. 35; Tomislav Marasović, *Graditeljstvo starohrvatskog doba u Dalmaciji*, Split 1994., str. 92; Vanja Kovačić, Trogirske fortifikacije u XV. stoljeću, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 37, Split 1997.–1998., str. 109-137 (posebice str. 125); Ista, *Porta Dominica* i crkva sv. Dujma u Trogiru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 34, Split 1994., str. 51-69 (posebice str. 60-67); Ista, *Prilozi za ranokršćansku topografiju Trogira*, *Diadora: glasilo Arheološkog muzeja u Zadru*, sv. 15, Zadar 1993., str. 291.

⁶ Kovačić, *Porta Dominica*, str. 54.

⁷ Nedavno je nađena očuvana kuća iz ranosrednjovjekovnog razdoblja (vidi: Joško Brešan, Život u obnovljenim dvorima iz 9. stoljeća, *Jutarnji list*, 20. srpnja 2008., str 4).

⁸ Takvo načelo možemo pratiti i u drugim srednjovjekovnim gradovima.

stanuju višeobiteljske zajednice (zajednička dvorišta zatvorena kućama, nekad s kulom u sklopu). Ti su se sklopovi s vremenom podijelili na manje jedinice, koje nisu bile u vlasništvu roda nego pojedinih obitelji.⁹

Povjesničar iz 17. stoljeća Pavao Andreis spominje da je Trogir prije 13. stoljeća doživio napade s mora te je "oslabljen od proteklih rasapa i utvrđen samo slabim gromačama i koljem, lako popustio plahosti vojnika" (Saracena).¹⁰ Njegov suvremenik i sugrađanin povjesničar Ivan Lucić¹¹ opisuje da je grob patrona sv. Ivana Trogirskog¹² bio nađen ispod ruševina, u vrijeme biskupa Dese Makarela, koji je obnovio ranoromaničku katedralu.¹³ Crkveni povjesničar Daniele Farlati (18. st.)¹⁴ potvrđuje tu priču. On komentira da nitko od ugarskih povjesničara nije spomenuo tu trogirsku nesreću i razaranje, međutim on te podatke ipak smatra vjerodostojnima. Kao glavni argument Farlati navodi da opis donosi biskup Treguan, koji je živio osamdeset godina poslije (1206.–1256.) pa je o saracenskom rušenju grada mogao doznati od trogirskih sinova, a ti od svojih očeva, te ga općenito smatra pogodnim da mu se vjeruje.¹⁵ Farlati spominje i novo razaranje grada, odnosno pljačku koju su izveli Mlečani na putu u Grčku 1171. godine. On zaključuje da je grad bio lako opljačkan jer (zbog prethodnoga saracenskog napada) nije bio utvrđen zidinama i kulama ni branjen ratnim spravama nego samo opasan slabim suhozidom. Prema Farlatiju, tada je ponovno bio razrušen grob patrona grada, a tijelo sveca oskvrnuto.¹⁶

Prema kronici Andree Dandola, grad su u 12. stoljeću razorili Saraceni, a 1125. i Mlečani, koji su tada razorili i Biograd te napali Zadar. Ti događaji zabilježeni su i u

⁹ Ana Plosnić Škarić, Blok Andreis u Trogiru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, sv. 31, Zagreb 2007., str. 9-28, (posebice str. 19).

¹⁰ Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira*, sv. 1-2, prir. Vladimir Rismondo, Split 1978., str. 28; Kažimir Lučin, *Život Sv. Ivana Trogirskog (po izdanju Danijela Farlatija)*, Trogir – Split 1988., str. 93-95; Daniele Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, Venetiis 1769., str. 317.

¹¹ Miroslav Kurelac, *Ivan Lučić Lucius, otac hrvatske historiografije*, Zagreb 1994., str. 148.

¹² Patron grada bio je trogirski biskup Ivan (umro prije 1111.). Kao osorski benediktinac bio je u pratnji papina poslanika, kojega su Trogirani zamolili da Ivana postavi za biskupa. Štovanje kulta počinje smrću biskupa, a njegova je popularnost bila posljedica posredništva između Trogira i kralja Kolomana početkom 12. stoljeća. Svetac se veže uz mnoga *ante mortem* i *post mortem* čuda.

¹³ Cvito Fisković, *Opis trogirске katedrale iz XVIII. stoljeća*, Split 1940., str. 38. Trogirski biskup Didak Manola u vizitaciji iz 1756. spominje da je grob nađen 1150. Radoslav Bužančić, *Secundum sacrarium divi Joannis*. Stara kapela sv. Ivana Trogirskog u katedrali sv. Lovrinca, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 40, Split 2003.–2004., str. 77-112 (posebice str. 78).

¹⁴ Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, *passim*.

¹⁵ Isto, str. 317.

¹⁶ Ruka je kao relikvija odnesena u Veneciju i vraćena oko 1174. godine. Andreis, *Povijest grada Trogira*, sv. 2, str. 27. U djelu *Životu Sv. Ivana Trogirskog* o tome je zapisano: "Poslao je protiv Trogirana, kako je napisao Dandolo, koji bijahu podložni Emanuelu, trideset galija, koje su zauzele grad nasilno, da bi potomcima bilo za primjer, te ga je ne samo dijelom razorio (tj. nekoliko zgrada, koje su Trogirani nakon svoga povratka u zavičaj, ponovno izgradili) nego je i opljačkao njihovo blago" (Lučin, *Život Sv. Ivana Trogirskog*, str. 93-95). Vidi i: Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 317.

ispravi o utemeljenju samostana sv. Nikole iz 1194. godine.¹⁷ U tom se dokumentu opisuje kako je grad tom prilikom bio potpuno uništen. Rušenje grada spominje se i u gradskoj legendi o životu sv. Ivana.¹⁸ Lucić, polazeći od dokumenata vezanih uz razdoblje Ivanova života, također kao rušitelje spominje Saracene. Prema njegovu pisanju, grad je razoren 1123., kad su Saraceni, uplovivši u Jadran, napali Trogir i uništili ga zapalivši kuće i bedeme. Dio stanovništva bio je i pobjegao iz grada.¹⁹ Tada je srušena i stolnica, nakon čega su građani obnovili dio oko oltara.²⁰ Čini se da se nije dovodila u pitanje vjerodostojnost tih događaja i činjenica da su Trogir razrušili Saraceni koji su došli iz Afrike ili Španjolske.²¹ Novija je historiografija istraživala taj događaj i njegove izvore.²²

¹⁷ Trogirski povjesničar Vincenzo Celio Cega piše o obnovi grada spominjući, između ostalog, da je crkva sv. Dujma obnovljena nakon saracenskog rušenja i 1194. sv. Nikoli posvećena. On je svoju povijest o trogirskim crkvama utemeljio uglavnom na Farlatijevu djelu. Usp.: Vincenzo Celio Cega, *La chiesa di Trau: descritta ... nell'anno 1854*, Spalato 1855., str. 54.

¹⁸ Biskup Treguan (u namjeri da izgradi kult sv. Ivana) opisuje ih 1203. godine u prerađenom *Životu Sv. Ivana, biskupa trogirskog*. Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 380; Milan Ivanišević, *Život sv. Ivana Trogirskog, Legende i kronike*, prir. Vladimir Rismondo, Split 1977., str. 69; Meri Kunčić, *Od pošasti sačuvaj nas. Utjecaj osmanske opasnosti i kužnih epidemija na ikonografiju zavjetnih slika*, Zagreb 2008., str. 91-92.

¹⁹ Povratak Trogirana i obnovu crkava i kuća Lucić smješta prije 1151. jer se u povlastici Gejze II. (1141.-1162.) vidi da je grad tada bio obnovljen i napučen te da je imao poglavarstvo koje je njime upravljalo (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 103-106). Na taj se podatak ne možemo osloniti jer su istraživanja pokazala da je povlastica Gejze II. falsifikat.

²⁰ Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 322.

²¹ Lučin, *Život Sv. Ivana Trogirskog*, str. 81-85; Miroslav Kurelac, *Vita B. Ioannis confessoris episcopi Traguriensis et eius miracula*, u izdanju Ivana Lučić-Lucius, *Notae historicae ad vitam, Croatica Christiana periodica*, sv. 21, Zagreb 1988., str. 1-48; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 103.

²² Nada Klaić smatra da Farlati nije vodio računa o načinu na koji je nastala legenda o Ivanovim čudima, te njegove podatke smatra nepouzdanima; ona je vijest o napadu Saracena interpretirala kao mletačko pljačkanje Trogira 1125., a kasniji napad Mlečana povezala je s Dandolovom viješću prema kojoj su Mlečani napali Trogir 1171. godine (Nada Klaić, *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi*, Trogir 1985., str. 61-68). Lujo Margetić također raspravlja o autentičnosti navoda iz *Života* vezanih uz rušenje grada od strane Saracena (Lujo Margetić, Iz ranije povijesti Trogira, *Historijski zbornik*, god. 43, br. 1, Zagreb 1990., str. 5-15; Isti, La distruzione di Traù da parte dei Saraceni nella prima metà del secolo XII, *Historica et Adriatica*, Trieste 1983., str. 255-263). On smatra da to nisu bili Saraceni iz Afrike i Španjolske nego saracenska posada iz Barija, koja je 1133. po nalogu kralja Rogera uništila grad. Prema njegovu je mišljenju podatak o privremenom iseljavanju Trogirana utemeljen te smatra da ne treba odbaciti Treguanov kasniji opis mletačkog napada jer je od tog napada do 1203. (kada je pisan *Život*) prošlo samo nekoliko desetljeća. Margetić zaključuje da bi cijeli izvještaj Treguana bio nevjerodostojan ako bi izmislio podatke koji su još bili svježi u kolektivnom pamćenju. Treguan na taj način, pišući o nadnaravnim osobinama biskupa Ivana, upotrebljava ideju o "proročanstvu", o kojem izvještava nakon što se događaj već zbilo. Ludwig Steindorff u svom radu objašnjava da je legenda nevjerodostojna biskupova priča o saracenskom napadu na Trogir, o uništenju i napuštanju Trogira i o kasnijem napadu Mlečana na grad. Usp. Ludwig Steindorff, *Die Vita beati Johannes Traguriensis als Quelle zur Geschichte der dalmatischen Stadt Trogir im 12. Jahrhundert*, *Südostforschungen*, sv. 47, München 1988., str. 17-36. Steindorff smatra da legenda govori dva puta o istom događaju, to jest o mletačkom napadu na grad 1125. Spominjanje je Saracena prema Steindorffu "fikcija", a drugi napad na grad 1171. počiva na Dandolovoj pogrešnoj kombinaciji, te on smatra da Mlečani uopće nisu bili u Trogiru te godine. Šutnja Tome Arhidakona o tom događaju Steindorffu je također važan argument protiv vjerodostojnosti Treguanove vijesti.

Teško je reći koliko je zaista grad u 12. stoljeću bio porušen i u kojem su stanju bile gradske fortifikacije, crkve i stambene zgrade. Svakako tijekom 13. stoljeća počinje obnova i intenzivna izgradnja grada. Iako je sigurno bilo kuća i iz ranijeg razdoblja, danas su sačuvane uglavnom romaničke.²³ Zapadni vanjski prsten zida jezgre, za razliku od izrazito ortogonalne mreže ulica i blokova unutarne jezgre, pokazuje gotovo radijalni raspored. Jezgra se širi i izvan staroga perimetra i oblikuje se zapadno Prigrade (tzv. Pasike).²⁴ U radu se koristi pojam (gradska) jezgra, koji se odnosi na stari *civitas*, dio srednjovjekovnoga grada koji se razvio na antičkim i ranosrednjovjekovnim temeljima. Pojam Prigrade odnosi se na *burgus*, naselje koje se razvijalo izvan zapadnoga bedema jezgre od 13. stoljeća nadalje, a koje je u 15. stoljeću postalo cjelina s jezgrom (Novi grad).²⁵

Izgradnja bedema u 13. stoljeću

Trogirski srednjovjekovni bedemi počinju se graditi ubrzo nakon rušenja u 12. stoljeću. Biskup Treguan bilježi da grad nakon toga nije imao ni kula te da je bio omeđen samo ostacima zida i suhozidom.²⁶ Vjerojatno su ipak bili preživjeli dijelovi kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih zidina. U razdoblju političke stabilnosti pod ugarskom krunom²⁷ stari se bedem popravljao te se početkom 13. stoljeća gradio novi. Trasa novih bedema dijelom je pratila starije bedeme, a na nekim je potezima pomaknuta i grad je proširen. Priznavanje vlasti Arpadovića u 12. stoljeću nije bitno utjecalo na društveni razvoj u dalmatinskim gradovima.²⁸ Kraljevske privilegije jamčile su im autonomiju.²⁹ Kralj je i dalje imao načelno vlasništvo nad gradom, ali građanima nije nametao svoju volju.³⁰

Iako su u komunalnom razdoblju gradski bedemi bili nominalno u vlasništvu vrhovne (kraljevske) vlasti,³¹ komuna se u obrani oslanjala na plemićke rodove i nji-

²³ O rasporedu gradske kuće: Cvito Fisković, Romaničke kuće u Splitu i Trogiru, *Starohrvatska prosvjeta*, god. 3, br. 2, Zagreb 1952., str. 163-164.

²⁴ Ivo Babić, Počeci trogirskog predgrađa u Pasikama, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 39, Split 2001.–2002., str. 23-148.

²⁵ Irena Benyovsky Latin, *Srednjovjekovni Trogir. Prostor i društvo*, Zagreb 2009., *passim*.

²⁶ Lučić, *Povijesna svojdočanstva*, str. 103-108, 112; Kovačić, *Porta Dominica*, str. 34, 54; Ivan Lučić [Giovanni Lucio], *Memorie storiche di tragurio ora detto Traù*, Venetia 1673., str. 18.

²⁷ Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 329-330. Prema P. Andreisu Trogir je 1202. već bio obnovio zidine i živio u miru pod ugarskom zastavom (Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 31).

²⁸ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb 1990., str. 337; Ludwig Steindorff, *Die Dalmatinischen Städte im 12 Jahrhundert*, Köln 1984.

²⁹ Nada Klaić, Još jednom o tzv. Privilegijama trogirskog tipa, *Istorijski časopis*, sv. 20, Beograd 1973., str. 15-87; Margetić, Iz ranije povijesti, str. 5-15; Steindorff, *Die Dalmatinischen*, str. 57-62.

³⁰ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Sclavoniae*, sv. 1-17, prir. Tadija Smičiklas i dr., Zagreb 1904.–1981., sv. 2, str. 124; Klaić, *Povijest*, str. 63.

³¹ Kao zajednički prostori pod izravnom kontrolom komune ostali su samo ulice i trgovi. Zajednički se prostori proglašavaju javnima da bi se spriječila daljnja privatizacija. Javno se izjednačava s komu-

hove privatne kule i kuće kraj bedema. Novi bedemi podižu se s kvadratnim kulama na vanjskoj strani zidnoga platna (tzv. kule sv. Ivana, Biskupije, Vitturi, sv. Nikole i Lučić) – sve do izgradnje novoga južnijeg poteza bedema krajem 14. stoljeća.³² Prema dokumentu iz 1267., kada se za posljednjih godina vladanja kralja Bele IV. očekivao napad na grad, dijelilo se oružje za obranu grada prema strogo planiranom rasporedu. Naime u *Liber questionum* zabilježeno je kojim se kućama trebaju dodijeliti baliste za obranu: *Hij sunt quibus baliste comunis in domus date sunt*. Prema popisu, vidimo da su to bili provjereni plemići, članovi vijeća, koji su (njih dvanaest) bili raspoređeni uz gradske bedeme ili na strateški dobrim položajima.³³

Prema Lučiću, prigodom obnavljanja grada u 13. stoljeću građanima je bilo dopušteno zauzeti one položaje koji su im, prema mogućnostima, bili najprikladniji za stanovanje.³⁴ To bi značilo da su najmoćnije trogirске obitelji zauzele sebi odgovarajuće reprezentativne i dobro branjive položaje. Podjela na gradske četvrti, tj. manje administrativne cjeline, mogla je biti povezana s kontrolom lokalnog stanovništva nad odgovarajućim dijelom bedema.³⁵

U dokumentima od 13. stoljeća nalazimo podatke o kulama koje su držale obitelji Andreis, Vitturi, Lucio, Cega i Urso.³⁶ One su građene na približno jednakim udaljenostima, kvadratičnoga oblika, jednočelijske, jednom stranom povezane s gradskim bedemom. Te kuće-kule (*turris et domus, domum cum curte et turre*) uz stambenu su imale ponajprije obrambenu funkciju.³⁷ Zbog sporadičnih podataka o kulama na južnom bedemu, ne može se točno pratiti promjena vlasništva nad kulama tijekom razdoblja 13.–15. stoljeća (tzv. kule Vitturi, Cega i Lučić; danas su ove tri kule djelomično sačuvane).

Čini se da je na istočnom gradskom bedemu u 13. stoljeću postojala kula u posjedu roda Urso u blizini Sv. Ivana Krstitelja: prema izvoru iz 1267., Silvestar Urso³⁸ na popisu je onih kojima *baliste comunis in domus date sunt*. Za Silvestra je sigurno da je imao kuću koja i imala bitnu funkciju u obrani grada, iz čega možemo zaključiti

---

nalnim, a nejavno ostaje u rukama Crkve i privatnih osoba. Kodificiraju se i pravila koja su trebala spriječiti nekontroliranu privatnu izgradnju na komunalnom prostoru.

³² Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 115-116, 204, 982, 987; Plosnić Škarić, Blok Andreis, str. 9-10.

³³ ... *In primis Duymo Dommiche baliste duo de leua. Item ... Duymi duo alij de leua. Item Cerna Colotte a duobus pedibus. Item Bertanno Marini III ab uno pede. Item Yancio Stree unum de turno et alterum de leua. Item Lampredio Jacobi unum de leua et alterum de uno pede. Item Silvestro Ursi tres ab uno pede. Item Lucio Mathei tres ab uno pede ...*(MT, II, str. 190; Klaić, *Povijest*, str. 190).

³⁴ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 116.

³⁵ U talijanskim gradovima ranoga srednjeg vijeka gradske su četvrti nadzirali vojni službenici (*numeri, bandii, horae*). Antonio Ivan Pini, *Le ripartizioni territoriali urbane di Bologna medievale: quartiere, contrada, borgo, morello e quartirolo*, *Quaderni culturali bolognesi*, sv. 1, Bologna 1977., str. 14-15.

³⁶ MT, II, str. 190; Klaić, *Povijest*, str. 190.

³⁷ Tomislav Marasović, *Stambena kuća u Trogiru Radovanova doba, Per Radouanum 1240.–1990.*, Trogir 1994., str. 193-199 (posebice str. 197).

³⁸ Mladen Andreis, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji*, Trogir 2006., str. 271.

da je možda riječ o kuli.³⁹ Iz spora⁴⁰ između Jurja Hvalimira⁴¹ i potomaka Urso⁴² u 14. stoljeću vidi se da je obitelj Urso posjedovala kulu u sklopu istočnih gradskih bedema, ali nije jasno koja je to kula bila (*turris posita Tragurii iuxta murum ciuitatis, in qua ipsa cum suis heredibus habitat*).⁴³ Rod Urso izumire sredinom 14. stoljeća, kao i rod Hvalimir, pa se ne zna kome je kasnije pripala ta kula. Lučić spominje dvije kule u jugoistočnim bedemima – Biskupsku i sv. Ivana. Dokumenti pokazuju da je istovremeno postojala još jedna kula.

Tzv. “kula Vitturi” najvjerojatnije je u 13. stoljeću bila u posjedu roda Lucio/Lučić. To je jedan od najbogatijih rodova 13. stoljeća, a rodonačelnik Luka možda je sudjelovao u izgradnji grada oko 1200. godine.⁴⁴ Njegov unuk Valentin Petrov⁴⁵ bio je u posjedu rečene kule. Isti je Valentin uz istočne i južne gradske zidine⁴⁶ u posjedu imao šest kuća i još jednu polovicu.⁴⁷ Dio se može locirati kraj Sv. Ivana Krstitelja (gdje graniči s posjedom Urso), a drugi dio kraj samostana sv. Nikole. *Domus cum curte et turre* u posjedu Valentina nalazila se kraj kuće Dese Dujmovog Buffalisa i južnih zidina.⁴⁸ U drugoj polovici 13. stoljeća kula je pripala Valentinovim potomcima,⁴⁹ a u njezinoj su blizini bili posjedi Valentinova brata Luke.⁵⁰ Valentin je imao šestero djece, a u dokumentima se spominje ugovor iz 1279. prema kojem se Valentinova udovica Prvoslava i njezina djeca odriču prava na kulu kraj Sv. Nikole (*domus cum*

³⁹ Očito je grupiranje te obitelji na određenom prostoru grada, a prodaje nekretnina nastojale su se provesti u krugu obitelji. U 13. stoljeću spominju se tri susjedne kuće u posjedu toga roda u blizini Sv. Ivana Krstitelja i kanoničkih posjeda: *Listine*, sv. 1, str. 341; CD, sv. 2, str. 241; MT, sv. I/1, str. 303; MT, I/1, str. 477, 486. Pripadnici roda zabilježeni su na istom mjestu i u 14. stoljeću: u jednoj parnici navedene su kuće u kojima “obitelj Urso živi nesmetano više od četrdeset godina”; *Trogirski spomenici: Zapisci kurije grada Trogira 1313.–1331.*, prir. Miho Barada i Marin Berket, Split 1988., str. 284 (blizu gradskog zida i samostana Sv. Ivana Krstitelja).

⁴⁰ *Trogirski spomenici*, str. 284-298.

⁴¹ Naime, Juraj Hvalimir bio je oženjen za Agapis Urso i imali su sina Martincija (umro prije 1329. bez potomaka). Andreis, *Trogirsko plemstvo*, str. 214.

⁴² *Trogirski spomenici*, 284-298.

⁴³ U spomenutom sporu Barta s Mirom Hvalimir kula je opisana s *duos pamenta domus cum volta, terracça, scalis lapidum et coperta posita Tragurii iuxta murum cimiterij seu domorum monasterij sancti Johannis*.

⁴⁴ Njegov sin Petar, koji je sa ženom Dobrom imao četiri sina, Luku, Cebru, Desu i Valentina te kćer, Dobraču.

⁴⁵ Valentin Petrov iz roda Lučić, nekada trogirski sudac, bio je 1270. izabran za šibenskog načelnika, za što je dobio plaću od 200 malih libara (i druge povlastice); CD, sv. 5, str. 528-529.

⁴⁶ MT, I/1, str. 171, 217, 219.

⁴⁷ MT, I/1, str. 21, 34, 114, 118.

⁴⁸ ... *domo Desse Duymi* ... (MT, I/2, str. 207).

⁴⁹ MT, II, str. 207; Mladen Andreis – Irena Benyovsky – Ana Plosnić, Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću, *Povijesni prilozi*, god. 22, br. 25, Zagreb 2003., str. 37-93; *Trogirski spomenici*, str. 164.

⁵⁰ *Trogirski spomenici*, str. 109; MT, I/1, str. 109-110; Andreis, *Trogirsko plemstvo*, str. 49; Andreis – Benyovsky – Plosnić, Socijalna topografija, str. 55.

curte et turre)⁵¹ na račun drugorođenog sina Petra. Možda se odriču zato što je Petar jedini imao nasljednika, sina Tomicu (vjerojatno je zbog istog razloga i njegov otac Valentin kao drugorođeni sin dobio u posjed istu kulu, jer je, za razliku od starijeg brata Luke, imao muške potomke. Međutim, ni Tomica nije imao potomaka, pa se do polovice 14. stoljeća toj grani Lucića gubi trag, kao i nekretninama u posjedu. Znamo da je splitski plemić Krste Alberti 1279. nakon ženidbe s kćeri Valentina Petrova iz roda Lucića posjedovao kuću kraj samostana sv. Nikole.⁵²

Na zapadnom dijelu južnoga bedema nalazila se tzv. "Kula Lučić"⁵³ koja je za-bilježena u 13. stoljeću kao *turris et domus* u posjedu rodonačelnika Držimira, rodonačelnika roda Vitturi († nakon 1243.).⁵⁴ Prema I. Lučiću, upravo je "prvotna kula Vitturi" bila jedna od onih koju su za obnove grada podigli privatnici.⁵⁵ Lučić navodi i da su se zapadno nalazili posjedi roda Andreis.⁵⁶ Držimir Vitturi (trogirski načelnik od 1185. do 1243.) iz prvog braka (sa Cecilijom N.) imao je sina Totilu († 1244.). Ostavši udovac, ženi se Stošijom, kćeri trogirskog kneza Ilije Grubešinog, a iz tog braka imao je tri kćeri i sina Salingveru (1270.–1289.).⁵⁷ U dokumentima se spominje *turris Salingverra*,⁵⁸ koju je Salingvera Vitturi vjerojatno naslijedio od svog oca.⁵⁹ Tu kulu s kućom vjerojatno nasljeđuje Grgur, Salingverin sin.

Izgradnja bedema oko Prigrađa počela je nešto kasnije. U ulomcima zapisnika vijeća od 27. listopada 1286. sačuvan je jedan od najstarijih podataka o gradnji bedema Prigrađa.⁶⁰ Vijeće je 26. kolovoza 1289. odlučilo kod vrata Prigrađa podići novi zid, dužine kao palisada, a visine kao već izgrađeni dio zida.⁶¹ Ta vrata nalazila su se vjerojatno kod crkve sv. Marije *de burgo*.⁶² Prema gradu su iz Prigrađa vodila i južna vrata, koja su se nalazila blizu kasnijega dominikanskoga samostana.⁶³ Trogirsko Prigrađe međutim nije ni u 14. stoljeću bilo posve ozidano, nego je djelomično bilo

⁵¹ MT, I/2, str. 207; Andreis – Benyovsky – Plosnić, *Socijalna topografija*, str. 54.

⁵² MT, I/2, str. 230.

⁵³ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1077.

⁵⁴ Andreis, *Trogirsko plemstvo*, str. 275; MT, I/1, str. 192-193; Cvito Fisković, *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru, Starohrvatska prosvjeta*, god. 3, br. 2, Zagreb 1952., str. 155.

⁵⁵ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 356.

⁵⁶ Isto, str. 356, 988, 1077. *Godine 1279.: ... actum in turri Salinverre ...* (MT, I/2, str. 183).

⁵⁷ Andreis, *Trogirsko plemstvo*, str. 274.

⁵⁸ MT, I/2, str. 183.

⁵⁹ MT, I/1, str. 189; Ivo Babić, *Trogirski knez Ilija i njegova žena Stana, Zbornik Tomislava Marasovića, Split 2002.*, str. 383-385; Državni Arhiv u Splitu (dalje: DAS), Arhiv Slade-Šilović, k. 113, copia. MT, I/2, str. 183.

⁶⁰ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 991.

⁶¹ Isto, str. 992; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 53.

⁶² Moguće je da se ta vrata 1436. godine spominju kao *Porta per quam itur de Civitate Nova in Civitatem Veterem*; Državni Arhiv u Zadru (dalje: DAZd), fond Arhiv Trogira (dalje: AT), k. 67, sv. 2, f. 45.

⁶³ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 992.

ograđeno suhozidom. Tek će se u 15. stoljeću potpuno izgraditi bedem Prigrađa i taj dio grada pretvorit će se u tzv. Novi grad.

Osim osiguranja sredstava, širenju granica grada bedemima prethodilo je pripremanje terena za koji je često trebalo riješiti posjedovne odnose. Zemljište je trebalo pretvoriti u javno zamjenom čestica s privatnicima, rušenjem kuća, nasipavanjem zemljišta.⁶⁴ Naravno, to je zapravo značilo i potpunu uspostavu komunalnoga sustava – pobjedu javnog nad privatnim.⁶⁵ Primjerice, zbog izgradnje zida Prigrađa, komuna je 1286. oduzela već podijeljeno zemljište na tom prostoru, ali nekadašnjim je posjednicima platila vrijednost nekretnina.⁶⁶ Sljedeće je godine Veliko vijeće odlučilo cijelo Prigrađe okružiti zidom. Dakle, ozidavanju je prethodilo osnovno urbanističko oblikovanje zapadnoga dijela otočica.

Već u 13. stoljeću postojale su službe koje su nadzirale izgradnju bedema oko grada: dana 11. veljače 1287. određena su četiri plemića koja će čuvati grad te nadzirati gradnju bedema Prigrađa, za koju se pripremaju i materijali.⁶⁷ Organizirani su i javni radovi: primjerice 17. ožujka 1292. bilo je određeno da se jednom godišnje vadi mulj iz kanala kraj sjevernog mosta. Tada se određuje da se luka prema kopnu očisti od nanosa, a da se izvađeni mulj odloži kod mosta za Čiovo. I. Lučić zaključuje da se iz tih odredbi vidi “s kolikom su brigom u staro doba građani svake godine, kada je more bilo nisko, vadili onu zemlju i šljunak koje su nanosile kiše zato da ne bi ostala zatrpana luka koja je s one strane služila kao gradski jarak, pa se kasnije u naredbama senata u vezi s takvim čišćenjem spominje pod tim imenom”. Usput se stvarala južna riva.⁶⁸ Određeni plemići (*boni homines*) morali su osigurati da u radovima sudjeluje po jedna osoba iz svake pučanske kuće u jezgri i Prigrađu.⁶⁹ Da je ta odredba zaista bila korisna za obranu, dokazuje podatak iz Kronike Tome Arhiđakona: Tatarski je vojskovođa, prateći Belu IV., došao do Trogira, ali “kad je vidio da je ona voda, pomoću koje je grad bio odvojen od kopna, zbog dubine mulja, bila neprohodna, povuče se odande”.⁷⁰ Osim zbog sigurnosti, iskopavanje kanala oko grada bilo je važno i zbog zdravstvenih prilika: dokumenti bilježe močvarna isparavanja na tom području.⁷¹

⁶⁴ Primjerice, i u Italiji je nakon odluke da se na nekom mjestu izgradi gradski bedem ili dio fortifikacije uvijek slijedilo proglašavanje tog prostora komunalnim (javnim) te se organiziralo njegovo povezivanje s glavnim prometnicama itd. Heers, *La ville*, str. 350.

⁶⁵ *Publicare* je u srednjovjekovnom latinskom značilo isto što i *confiscare*, odnosno oduzima od privatne osobe ili vlasništva, a *actio publicandi* bio je čin davanja na opću upotrebu (*datio in usum publicum*). *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, prir. Marko Kostrenčić, Zagreb 1978., sv. 1, str. 275; *Listine*, sv. 2, str. 455.

⁶⁶ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 991.

⁶⁷ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 53.

⁶⁸ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1009; Danka Radić, Luke istočnog Jadrana, *Luke istočnog Jadrana. Jadranske studije*, ur. Mithad Kozličić, Orebić 2006.

⁶⁹ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1009.

⁷⁰ Toma Arhiđakon, *Kronika*, Split 1977., str. 144.

⁷¹ Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 380.

Bitni elementi obrane grada bila su i gradska vrata te mostovi.⁷² Sjeverna gradska vrata⁷³ povezivala su grad s obalom preko mosta,⁷⁴ a spominju se u 13. stoljeću kao *porta pontis* i *porta terre firme*.⁷⁵ Nalazila su se nedaleko od crkvice sv. Lava, a s južnim gradskim vratima bila su spojena glavnom gradskom ulicom (nekadašnji kardom), koja je prolazila kroz središte grada.⁷⁶ Most prema obali Lučić opisuje kao kameni s petnaest lukova, dužine četrdeset koraka. Andreis opisuje da je most imao 11 lukova – lukovi su izgubljeni izgradnjom stražarnice, u kojoj su mala vratašca vodila tako da se s kopna na otok Čiovo može proći bez ulaska u grad (prolaz za stoku).

Južna gradska vrata nalazila su se kraj kule sv. Nikole, a zvala su se i “Gospodnja” (*porta Dominica*).⁷⁷ Od njih je išao most prema Čiovu. Spominje se već u 13. stoljeću (*ad pontem Bue*). P. Andreis ovaj most opisuje kao trodijelni most (dva dijela građena od kamena i jedan središnji drveni, pokretni za prolaz brodova). Most su čuvala dva kašteleta koja su se zaključavala, a nadzirali su ih plemići;⁷⁸ uz glavna gradska vrata, od 13. stoljeća spominju se i tzv. *porta de Riva* i *porta Leve* (*in ripam maris*).⁷⁹

U Trogiru su bile određene i posebne jame za smeće i nečistoću koje su se nalazile na komunalnom zemljištu na kraju Prigrađa (*in capite burgi*). Do jama su iz grada vjerojatno vodila vrata u njegovu sjevernom dijelu. Ta vrata (kod crkve sv. Marije *de burgo*) spominju se krajem 13. stoljeća pri izgradnji bedema Prigrađa. Ta su vrata prema opisima bila vrlo skromna,⁸⁰ a služila su i za izbacivanje smeća iz grada, dok se Prigrađe nije proširilo.

⁷² Vidi i: Ivo Babić, Stari trogirski mostovi, *Luke istočnog Jadrana*, str. 155-182.

⁷³ Kasnije su pomaknuta prema zapadu zbog izgradnje novih fortifikacija.

⁷⁴ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 297; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 69.

⁷⁵ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 990; MT, I/2, 206. Lučić donosi podatak da je most gradio meštar Baloardo 1308. godine, ali on se spominje u 13. stoljeću (*pons terre ferme*). Usp. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 69; vidi i: *Statut grada Trogira* (dalje: ST), prir. Vladimir Rismondo, Split 1988., knj. 2, gl. 60; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 269, 297-298.

⁷⁶ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 990; Cvito Fisković, Ignacije Macanović i njegov krug, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 9, Split 1955., str. 260-261. U jednom dokumentu 13. stoljeća (28.III.1264.), u kojem se opisuju vrata neke gradske kuće, zabilježeno je da su ona bila *ampla et larga, quantum est larga porta communis* (MT, I/2, str. 56).

⁷⁷ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 990-991; Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 316. Točan položaj tih vrata otkrila je Vanja Kovačić u arheološkim istraživanjima (Kovačić, *Porta Dominica, passim*). Kasnije su vrata pomaknuta prema zapadu.

⁷⁸ MT, II, str. 25; ST, knj. 1, gl. 63.

⁷⁹ Nije sigurno odnose li se na sjevernu ili južnu obalu. Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 109-137; MT, II, str. 34; *Trogirski spomenici*, str. 299-300. Postoji zapis da su se sva gradska vrata blagoslivljala i da su se na njih postavljali križevi (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 991-992).

⁸⁰ Kroz njih se bacalo smeće prije nego je Prigrađe opasano bedemima. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 356, 991; Stanko Piplović, *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*, Split 1996., str. 97-98.

14. stoljeće

Prva polovica 14. stoljeća obilježena je nestabilnim političkim prilikama, promjenama vlasti i unutarnjim nemirima. U 13. stoljeću i prvim desetljećima 14. stoljeća grad je priznavao i kneštvo hrvatskih velikaša iz zaleđa – Bribiraca.⁸¹ U drugom desetljeću 14. stoljeća oko tadašnjega potestata i kapetana Mate Zorića (Zorijevog) iz roda Cega okupila se grupa koja nije odobravala daljnje kneževanje Bribiraca, a podršku je tražila u Veneciji. Druga grupa, koja je htjela zadržati *status quo*, bila je okupljena oko trogirskoga plemića Marina Andreisa te je podržavala bana Mladena II. Bribirskog.

Nemamo podataka o izgradnji bedema u tom razdoblju, ali planirala se obrana grada: zbog mogućeg napada za vrijeme sukoba “probribirskog” i “promletačkog” klana, sve zgrade bile bi srušene ako je postojala opasnost da će se njima poslužiti neprijatelj. Toga nisu bile pošteđene ni privatne ni crkvene zgrade. Primjerice 1315. godine, zbog (neopravdanog) straha od napada bana Mladena II., bio je srušen franjevački samostan pred gradom, jer je potencijalno mogao poslužiti kao uporište banove vojske.⁸² Godine 1317. bilo je naređeno da se zazidaju svi prozori i otvori na gradskim bedemima radi bolje obrane.⁸³ Godine 1316. počeo se graditi i arsenal za komunalne brodove, koji se nalazio iza samostana sv. Ivana Krstitelja⁸⁴ (tada se vjerojatno u gradskom zidu otvaraju mala vrata prema arsenalu).⁸⁵

Nestabilne prilike više su puta tijekom 14. stoljeća dovodile do istjerivanja pripadnika jednog klana iz grada uz rušenje i konfiskaciju imovine. Prilikom istjerivanja “probribirskog” klana konfisciran je dio posjeda obitelji Andreis koji se nalazio uz jugozapadni bedem.⁸⁶ Dobra Šimuna i Gavžinje iz roda Andreis spominju se prilikom konfiskacije imovine 1320. godine, pri čemu se određuje – *da se nekretnine*

⁸¹ Iako je nova anžuvinska dinastija došla na ugarsko-hrvatsko prijestolje 1301., ona utječe na dalmatinske gradove tek u drugoj polovici 14. stoljeća. Trogir i Split 1303. nisu priznali Karla I. svojim vladarom, a u ispravama se ističe *regno Ungarie sede vacante*. CD, sv. 8, str. 5; Tomislav Raukar, Komunalna društva u Dalmaciji u 14. stoljeću, *Historijski zbornik*, god. 33-34, Zagreb 1982., str. 139-209 (ovdje str. 139).

⁸² Biskup je pokušao intervenirati, ali kapetan Mate Zorić naredio je rušenje samostana. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 370, 373; CD, sv. 8, str. 397-399; Nadbiskupski arhiv u Splitu (dalje: NAS), Rukopisna građa Ivana Lučića, Ms. sign. 528, str. 531-542 (12 svezaka) – ser. B; prijepis u: Arhivu HAZU u Zagrebu (dalje: AHAZU), Ostavština Lučić: Lucius, XX-12/I-XXIV, 24 sveska, ured. Miho Barada (dalje: Ostavština), knj. 1, f. 14-22; str. 26-30; CD, sv. 8, str. 397.

⁸³ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 383-385; CD, sv. 8, str. 428.

⁸⁴ U arheološkim iskopavanjima otkriveno je groblje iza crkve, ali ono nije precizno datirano. Ta su iskapanja obavljena prije više od 50 godina: Nevenka Bezić-Božanić, The Necropolises of Trogir in the Thirteenth Century, *Balcanoslavica*, sv. 9, Prilep 1980., str. 91-97 (ovdje str. 93). Usp.: ... *actum Tragurii in cimiterio monasterij sancti Johannis ...* (29.X.1335.); DAZd, AT, k. 66, sv. 2, f. 10v; *Notae*, str. 228; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 414; ... *barcam ... quae habet in portu Tragurii ...*; *Trogirski spomenici*, str. 510.

⁸⁵ Lučić donosi da su u njegovo doba ta vrata već bila zazidana, ali bilježi ih na planu grada, koji tiska u svojoj knjizi iz 17. stoljeća. Na ovom mjestu nekad je bila mala luka kojom su se koristili građani za male barke.

⁸⁶ MT, I/1, str. 472.

(uključujući i kule) sinova Marina Amblaževa, predadu zauvijek općini.⁸⁷ Ta je kula kasnije postala dio gradskog tkiva.

U vrijeme “prve mletačke uprave”, od 1322. do 1358. godine, ulaže se u uređenje trga i kontrolu grada.⁸⁸ U to vrijeme kodificiraju se običajna pravila. Prema statutu, svaki knez je morao dati izgraditi 10 prutova zida Prigrađa godišnje,⁸⁹ a statutom se određuje i održavanje kanala između grada i kopna, koje je bilo organizirano jednom godišnje.⁹⁰ Za vrijeme tih radova svaka naseljena kuća jezgre, Prigrađa i Čiova trebala je poslati muškarca ili ženu na jedan ili više dana, ovisno o odluci kneza. U Trogiru je bilo zabranjeno držati građevinski materijal u luci. Vapnenice (*calcinae*) potrebne za izgradnju trogirskih zidina nisu se smjele graditi na malom području trogirskog otočića “jer je tu nedostajalo pogodnih položaja za njih”.⁹¹ Sličnu odredbu nalazimo i u drugim dalmatinskim gradovima.⁹²

Vjerojatno su nakon pomirenja 1326. godine nekretnine bile vraćene pripadnicima roda Andreis jer se već 1336. spominje kula *ad ripam maris prope turrim heredum Simonis* – vjerojatno nasljednika gore spomenutog Šimuna (tada je bio živ još jedino Šimunov sin Nikola).⁹³ Naime, iako nije sačuvana, čini se da je postojala i kula Andreis na zapadnom gradskom bedemu. Kula nije bila nezavisna građevina nego dio stambenoga sklopa.⁹⁴

Izgradnja bedema u prvoj polovici 14. stoljeća bila je usporena zbog epidemija, nestabilne političke situacije, ali i zbog smanjenih financijskih mogućnosti. Ipak, postoje odluke koje upućuju na daljnje planiranje grada i razvoj Prigrađa: Reformacija statuta iz 1327. zabranjuje da se kod nekadašnjih vrata za izbacivanje smeća kraj crkve sv. Marije de burgo odlaže smeće.⁹⁵ Vrata kod Sv. Marije koristila su se kao

⁸⁷ Lučić, *Memorie*, str. 162.

⁸⁸ ST, knj. 1, gl. 62, gl. 64, gl. 65; knj. 2, gl. 49, gl. 51. Lučić navodi da Trogir nije trebao toliko straže na vratima kao Split jer ga je sa svih strana štitilo more (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 580-581). O noćnim stražama u Trogiru: ST, knj. 1, gl. 10; *Notae*, str. 13.

⁸⁹ Prut ili *canna* mjera je za dužinu i iznosi 4 lakta, a jedan lakat iznosi 4 palca (ST, knj. 1, gl. 19). Usporedi i: *Statut grada Splita* (dalje: SS), prir. Vladimir Rismondo, Split 1987., Reformacije, gl. 80.

⁹⁰ ST, knj. 1, gl. 18.

⁹¹ ST, knj. 2, gl. 62.

⁹² *Zlatna knjiga grada Splita*, ur. Ivo Frangeš, Split 1996., 363. U Dubrovniku su vapnari trebali tražiti dopuštenje Republike da izgrade vapnicu, a taj se prostor iznajmljivao i plaćao. Poslije se zemljište moralo vratiti komuni u onom stanju u kojem je primljeno. Dragan Roller, *Dubrovački zanati u 15. i 16. stoljeću*, Zagreb 1951., str. 126.

⁹³ Plosnić Škarić, Blok Andreis, str. 14-16; DAZd, AT, k. 66, sv. 2, f. 42; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 116. U zapadnom dijelu grada u ulici koja od Sv. Petra ide prema jugu sačuvan je romanički portal koji u luneti ima grb Andreisa. Kuća je bila izgrađena u 13. stoljeću, a dograđena početkom 15. stoljeća u gotičkom stilu (s renesansnim elementima).

⁹⁴ Plosnić Škarić, Blok Andreis, str. 14.

⁹⁵ Prema Lučiću, mjesto gdje se bacalo smeće na slavenskom jeziku nazivalo se Pasike jer se smeće bacalo “zajedno sa crknutim psima, koji su uostalom, jako smrdili (!)” (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 167). Pasike se kao termin i danas koristi za prostor nekadašnjeg trogirskega Prigrađa.

prolaz između staroga i novoga dijela grada.⁹⁶ Tek u vrijeme izravne opasnosti od Ludovika gradsko vijeće 1351. odlučuje o daljnjoj izgradnji gradskih bedema.⁹⁷ Oziđavanje Prigrađa sustavno je počelo tek odlukom Ludovika 1380. godine.⁹⁸

Ipak, sve se više definiraju aktivnosti unutar i izvan gradskih bedema s obzirom na vrstu djelatnosti, kategoriju stanovnika i poreze. Unutar grada gospodarski se život uglavnom odvijao na području glavnoga trga i glavnih ulica, a *extra muros* – podno bedema jezgre, kraj gradskih vrata, u Prigrađu, u gradskoj luci te na obali blizu grada. Podno gradskih bedema jezgre odvijale su se gospodarske aktivnosti koje su zbog nečistoće, buke, opasnosti od požara ili potreba transporta morale biti izvan grada, ali u njegovoj neposrednoj blizini, gdje su bile sve gradske službe i potencijalni kupci. Izvan istočnoga bedema još je u 13. stoljeću zabilježena kupovina stoke.⁹⁹ Lučić prostor izvan istočnih gradskih bedema naziva “Žudeka”, a ovdje su kasnije izgrađene niske predzidine.¹⁰⁰ Kroz prostor “Žudeke” vodio je i put od Čiova prema kopnu (kroz posebna vrata na lođici mosta). Njime su stanovnici otoka Čiova prolazili prema obali sa stokom¹⁰¹ i tako izbjegli prolaz kroz grad. Statut je 1322. zabranio prodaju stoke na gradskom mostu (*ponta staterae*) ili u njegovoj blizini te odredio da se stočni sajam premjesti izvan grada. Godine 1353. bilo je određeno da se sve uginule životinje prodaju u klaonici blizu kule Grgura Salingverinog Vitturija (na zapadnom dijelu južnoga bedema).¹⁰² Istočno od gradskoga bedema nalazile su se i kožare.¹⁰³ Bile su smještene iza vrta komunalne palače (*çudecca*). Trogirski statut iz 1322. zabranio je prati i sušiti robu i kože na oba gradska mosta, što pokazuje da su kožari koristili tim prostorom *extra muros*.¹⁰⁴

Venecija se u 14. stoljeću nije dugo održala na vlasti. Na dalmatinske je gradove pretendirao kralj Ludovik Anžuvinski – on se pojavljuje u zaleđu gradova već 1345. godine. U Trogiru su do Zadarskog mira 1358. i uspostave kraljevske vlasti ponovno bila stvorena dva suprotstavljena klana. Krajem “prve mletačke uprave” dolazi do

⁹⁶ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 991-992; Ana Plosnić, *Trogir – romanička stambena arhitektura na primjeru bloka Andreis*, magisterij u rukopisu, str. 36.

⁹⁷ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 92.

⁹⁸ ST, knj. 1, gl. 19; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 728; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 53-55, 115.

⁹⁹ MT, II, str. 51.

¹⁰⁰ Te tzv. “niže zidine” kasnije su izgrađene i u sjevernom dijelu grada (međuprostor zapadno od ko-pnenih vrata nazivao se Barbakan). Moguće je da je na zapadu niski zid dopirao do (u 16. stoljeću sagrađene) crkve sv. Roka (na zemljištu dominikanaca), ali izgubio se izgradnjom kuća u Prigrađu, odnosno Novom gradu. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 990; *Commissiones et relationes venetae*, sv. 1-3, prir. Šime Ljubić, MSHSM, Zagreb 1876.–1880. (ovdje sv. 2, str. 153). Predzidine nisu sačuvane jer se kasnije tamo grade nove fortifikacije i bastioni.

¹⁰¹ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 269.

¹⁰² ST, knj. 2, gl. 37, gl. 39.

¹⁰³ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1010.

¹⁰⁴ ST, knj. 2, gl. 60.

rušenja imovine nekih građana, a tada je, čini se, stradala i "kula Cega". Naime, kad se 1357. godine ponovno stvaraju "promletački" i "prokraljev" klan, Josip iz roda Cega ističe se kao glavni organizator udara protiv Venecije, a u "promletačkom" su klanu bili arhidakon Jakov Vitturi i bratić Stjepan te braća Nikola i Gavžinja Andreis, čiji su se pak preci protivili mletačkoj vlasti. Oni su potaknuli trogirske pučane da 5. prosinca 1357. provale u kuće roda Cega i drugih plemića (spominje se četrnaest kuća) te da ih opljačkaju i spale, nakon čega su preuzeli vlast u gradu.¹⁰⁵ Pljačka pučana spominje se i u presudi biskupa Bartola od 31. listopada 1358., gdje je zabilježeno da je napadnut biskup brački i hvarski Stjepan Mihovilov iz roda Cega.¹⁰⁶

Stjepan Mihovilov iz roda Cega, hvarski i brački biskup, posjedovao je u 14. stoljeću sklop kuća s dvorištem i kulom (to je danas sačuvana romanička kula zapadno od gradskih vrata, poznata kao Kula Cega ili kula sv. Nikole).¹⁰⁷ Ta tzv. Kula Cega stradala je za vrijeme rušenja imovine Cega 1357. i bila je u ruševnom stanju.¹⁰⁸

U statutu se spominje Salingverin sin Grgur Vitturi, i to u odredbi prema kojoj se uginule životinje moraju prodavati s druge strane kule Grgura Salingvere.¹⁰⁹ Sačuvan je dokument o sporu koji je udovica Totile Držimirovog vodila s Grgurom, oko vlasništva nad tom kulom. Kula se u dokumentu navodi kao *una turris cum coquina et cum suis pertinentiis posita iuxta Portam Ciuitatis et iuxta palatia Domaldi de Zadulinis*.¹¹⁰ Ovaj spor vjerojatno je povezan s činjenicom da je kulu od Držimira naslijedio drugorođeni sin Salingvera, a ne Totila (iz prvoga braka).

Zadarski mir potpisan je 18. veljače 1358.,¹¹¹ a Venecija se odrekla svih istočno-jadranskih posjeda.¹¹² U drugoj polovici 14. stoljeća zajednica gospodarski jača zahvaljujući otvaranju granica sa zaleđem i stabiliziranju unutarnjih nemira. Doduše, u prvim desetljećima Ludovikove vlasti u bedeme se ulaže malo zbog nedostatka sredstava. Ipak, u Trogir je kralj Ludovik poslao svog izaslanika koji je počeo po-

¹⁰⁵ Lučić, *Memorie*, str. 257; Miroslav Kurelac, Pučki ustanci i pobune u djelima Ivana Luciusa – Lučića, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest (Matij Ivanić i njegovo doba)*, sv. 10, Zagreb 1977., str. 239-247 (posebice str. 242).

¹⁰⁶ Lučić, *Memorie*, str. 269-270; Klaić, *Povijest*, str. 298.

¹⁰⁷ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 983-985; CD, sv. 16, str. 83-84; AHAZU, *Ostavština*, knj. 5, f. 123-125; Fisković, *Romaničke kuće*, str. 176; Marasović, *Stambena kuća*, str. 196-197.

¹⁰⁸ Lučić, *Memorie*, 269. Sačuvane su odredbe vijeća iz 1381. (*Provisiones consilij super guerram*); AHAZU, *Ostavština*, knj. 7, f. 10-17 (*Die 13. Julij 1381. Captum quod turris supra ripam maris olim Stephani Pharensis episcopi nunc comunis destruatatur usque ad fundamentum, et de novo reedificetur in altum quantum expedit*).

¹⁰⁹ Lučić, *Memorie*, str. 511.

¹¹⁰ Mladen Andreis – Irena Benyovsky Latin – Ana Plosnić Škarić, *Socijalna topografija Trogira u 14. stoljeću*, *Povijesni prilozi*, god. 26, br. 33, Zagreb 2007., str. 103-195 (posebice str. 125); Lučić, *Memorie*, str. 144.

¹¹¹ Dane Gruber, *Borba Ludovika I. s Mlecima za Dalmaciju (1348–1358)*, *Rad JAZU*, sv. 152, Zagreb 1903., str. 32-161 (ovdje str. 83); Lučić, *Memorie*, str. 250-258.

¹¹² Raukar, *Hrvatsko*, str. 80-81; *Listine*, sv. 3, str. 368-371, 373-374; Klaić, *Povijest*, str. 594-595, 619-625.

pravak gradskih kula,¹¹³ a na bedeme postavlja kraljevske simbole.¹¹⁴ Izgradnja fortifikacija bila je ipak usporena novim porezima koje kralj nameće Trogiru te velikim rashodima (razni “diplomatski” pokloni).¹¹⁵ Od kralja Ludovika još se 1362. traži pomoć za ozidavanje Prigrada, što je on odbio. Ipak, 1371. godine ustupa gradu prihode Kraljevske komore.¹¹⁶

Obrana se osiguravala gradskim stražama. Komuna je u pripravnosti držala odred od pedeset građana.¹¹⁷ Prema dokumentu iz 1361., vidi se kako je bila organizirana gradska straža: svake noći trideset osoba bilo je raspoređeno za stražu u jezgri: od toga su dva plemića bila zapovjednici straže. Od 28 stražara, četvorica su stražarila na gradskim vratima “kod mosta koji vodi na kopno odnosno na vratima kod mesnice”, a četvorica su morala čuvati vrata kod Sv. Nikole. Šesnaest ljudi moralo je čuvati gradsko središte, u lođi. Iz Prigrada je moralo držati stražu dvadesetero ljudi kojima su zapovijedali isti zapovjednici kao u jezgri. Za njih je komuna morala osigurati drvenu kućicu u koju su se mogli skloniti. Četvorica iz Prigrada morala su biti kod mosta za Čiovo, a četvorica u vrtu gospođe Stanice [Ciprijan], sestre pok. Andrije Grgureva (kod samostana sv. Dominika).¹¹⁸ Upravo na tom mjestu bila je 1404. organizirana *fabrika* za kulu za stražu u Prigradu. Dvanaestorica su bila “na mjestu zvanom arsenal”.¹¹⁹

Tek se pred kraj Ludovikove vlasti znatnije pregrađuju gradski bedemi i grade novi. Krajem 70-ih, prema savjetu Đenovljana, osigurava se trogirski luka porporelom koja je priječila ulaz pod zidine.¹²⁰ Ludovik se zbog vlastite inferiornosti na moru oslonio na Đenovljane te im postao saveznik u vrijeme rata između Đenove i Venecije (1377.–1381.).¹²¹ Kralj je Đenovi prepustio na raspolaganje sve dalmatinske luke, a glavna uporišta na moru bili su Trogir i Šibenik.¹²² Trogirski luka Đenov-

¹¹³ *Notae*, str. 211-268 (posebice str. 235).

¹¹⁴ Grb Ludovika Anžuvina. Ivo Babić, Anžuvinski grbovi u Trogiru i Šibeniku, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 4, Split 1975., str. 39-45. Trogirsko je vijeće izabralo osam plemića koji su trebali brinuti o sigurnosti grada i odlučiti o izgradnji novih fortifikacija (*Notae*, str. 233).

¹¹⁵ Primjerice, godine 1360. za darove kraljici Elizabeti i njezinoj sviti troši se 200 dukata, a 1371. kralju Ludoviku daruje se 240 dukata. Vidi: Raukar, *Studije o Dalmaciji*, str. 132-133; CD, sv. 13, str. 60, sv. 14, str. 224, 319.

¹¹⁶ Raukar, *Studije o Dalmaciji*, str. 134; CD, sv. 13, str. 231, 251.

¹¹⁷ Gruber, *Borba Ludovika I.*, str. 28; Lučić, *Memorie*, str. 276-277; *Notae*, 235-236; CD, sv. 13, str. 182-183.

¹¹⁸ AHAZU, *Ostavština*, knj. 6, str. 21.

¹¹⁹ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 618-619.

¹²⁰ Spuštena su na dno luke tri potopljena broda oduzeta Mlečanima te se s nekoliko stijena napravio gat (porporela). Vidi: P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 112-113. Lučić navodi da su porporele ona tri lukobrana koja su se vidjela i u njegovo vrijeme, a kasnije su bila produžena (Klaić, *Povijest*, str. 319).

¹²¹ Dvije suparničke sile na moru, Venecija i Đenova, vodile su ratove 1261.–1270.; 1294.–1299.; 1351.–1355.; 1377.–1381. Venecija je nakon 1380. preuzela premoć i potvrdila ga mirom 1381. u Torinu.

¹²² I u Šibeniku se u tom razdoblju poduzimaju radovi na fortifikacijama i u organizaciji luke.

ljanima činila povoljnijom i od zadarske jer je imala dva ulaza, "iako je bila u vrlo lošem stanju".¹²³ Zbog sigurnosti bedema, za mletačko-đenovskog rata, ruše se građevine koje su se naslanjale na gradski zid.¹²⁴

Godine 1380. gradski rektor Augustin Casotti tražio je od kralja dodatna sredstva, pa je Ludovik 1381. dodijelio gradu 2000 florena.¹²⁵ Budući da ni to nije bilo dovoljno za dovršenje bedema, vijeće je od crkvene Operarije posudilo još 1600 libri,¹²⁶ a trogirski je knez 21. srpnja 1382. u Zadru tražio od kralja isplatu još 2600 florena.¹²⁷ Godine 1380. kralj odlučuje nastaviti izgradnju gradskih bedema oko jezgre i Prigrađa: godine 1381. zabilježena je gradnja drvenih zidova Prigrađa. Tada počinje i izgradnja prostora za smještaj galija,¹²⁸ a knez je odredio da svaki građanin grada i distrikta mora nakon određenoga znaka zvona otići na svoje određeno stražarsko mjesto.¹²⁹

U razdoblju između 1380. i 1400. gradi se novi potez južnih gradskih bedema (proširuje se prema jugu). Novi se bedem naslanjao na bočne zidove Kule Lučić, Kule sv. Nikole i Kule Vitturi, koje su se tako dijelom svojih volumena našle unutar grada.¹³⁰ Bedem je kruništem dosezao visinu tih romaničkih kula te je bila uspostavljena uphodna šetnica za straže.¹³¹

Kula Cega u tom razdoblju prelazi iz privatnog u komunalno vlasništvo: Naime, komuna je 30. siječnja 1378. sklopila ugovor sa Stjepanom iz roda Cega o ponovnoj izgradnji te kule *propter eminentem guerram*.¹³² Sam biskup nije mogao popraviti kulu

¹²³ Lučić je cijelo poglavlje posvetio "Ratu između Mlečana, Đenovljana i Ugra", u kojem spominje mnoge pojedinosti o izgradnji fortifikacija i izgledu grada u to vrijeme. Trogirsko je vijeće dopustilo Đenovljanima boravak u gradu i omogućilo im opskrbu brašnom. Ako nije bilo dovoljno mjesta u privatnim kućama, bili su smješteni i u samostanu redovnica. Usp.: Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 679-687; Lučić, *Memorie*, str. 307-324.

¹²⁴ Bile su srušene kuće od suhozida i zidovi vrtova na Čiovu (kraj leprozorija) da ne bi poslužile kao uporište Mlečanima. Vidi: P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 112-113; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 680-687.

¹²⁵ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1001; AHAZU, *Ostavština*, knj. 7, f. 9-10, 17, 28, 29; *Notae*, str. 243 (*pro muratione burgi civitatis nostre Traguriensis et fortificationem civitatis eiusdem*).

¹²⁶ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 115-116; AHAZU, *Ostavština*, knj. 7, f. 25-27.

¹²⁷ *Notae*, str. 244.

¹²⁸ *Notae*, str. 243.

¹²⁹ Bili su ispričani samo bolesni i odsutni. Nitko od građana nije smio napustiti svoje mjesto, osobito u vrijeme borbe. Predviđaju se kazne za stražare na trgu koji se ne bi odazvali kneževu pozivu za pomoć (Lučić, *Memorie*, str. 315).

¹³⁰ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 983-991; Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 109-110, 133.

¹³¹ Kovačić, *Porta Dominica*, str. 54. Danas su od kula ostali samo začelni zid u visini prizemlja. Cvito Fisković, Lučićeva rodna kuća, *Zbornik historijskog instituta JAZU*, sv. 6, Zagreb 1969., str. 45-60, posebice str. 46; Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 13.

¹³² Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 983-985; Kovačić, *Porta Dominica*, str. 53-54. Stjepan je u roku od dvije godine morao srušiti staru kulu koja se tada nalazila izvan gradskog zida, a novi bedemi naslonili su se na njezine bočne strane, veličine kao što je kula uz biskupsku palaču. AHAZU, *Ostavština*, knj. 5, f. 123-125, 232; DAZd, AT, k. 1, sv. 6, f. 41v.

“zbog neprilika i povećanja troškova, a koji su bili posljedica rata između kralja i Mlečana”.¹³³ Konačno, kulu je popravila¹³⁴ i otkupila komuna 19. travnja 1380.¹³⁵ Čini se da se biskup i dalje koristio svojom kućom kraj kule.¹³⁶ U odluci vijeća od 13. srpnja 1381. bilo je pak određeno da se komunalna kula “koja je nekad pripadala hvarskom biskupu” poruši do temelja zbog izgradnje novoga gradskoga bedema.¹³⁷ Nova se kula nije više nalazila izvan grada, već je ušla *infra muros* s 2/3 tlocrta.¹³⁸ I Lučić opisuje da je izgrađena veća, nova kula sv. Nikole i da se spojila s gradskim bedemom.¹³⁹

U nestabilnom razdoblju nakon smrti Ludovika (1382.) obrana grada postala je prioritet. Trogir se u tom razdoblju ponovno našao suočen s unutarnjim nemirima, koji očito nisu riješeni krajem 50-ih godina 14. stoljeća: ponovno se stvaraju dva suprotstavljena rodovska klana. Glavni pretendent na vlast bio je Sigismund Luksemburški, ali do njegove krunidbe podržavali su se i drugi koji su mogli gradu pružiti zaštitu. Godine kad je Trogir priznao Ladislava za kralja (1403.) određuje se popravak kule sv. Ivana (iz samostanskih sredstava).¹⁴⁰ Već smo naveli da je kralj Ladislav prijetio i izgradnjom kaštela u gradu u kojem bi bila smještena kraljevska vojska, koja bi navodno obranila grad od neprijatelja. Međutim, izgradnja kraljevskog uporišta u gradu dovela bi do narušavanja postojeće ravnoteže i do povrede gradskih sloboda.¹⁴¹

¹³³ Trošak je bio 300 dukata, a skupljeno je 180 (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 983).

¹³⁴ Spominje se kupovina vapna, majstorski radovi itd. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 983; AHAZU, *Ostavština*, knj. 11, f. 104-116 (*Die 30 Januarij 1378 Comunis Traguriensis cum Stephano Episcopo Farensi conventio de redificanda turis prope Sanctum Nicolaum*). Dana 4. ožujka 1378. ta je odluka potvrđena (*Notae*, str. 242).

¹³⁵ Nikola Azzelini u ime komune kupio je kulu za potrebe obrane grada. CD, sv. 16, str. 83; AHAZU, *Ostavština*, knj. 11, f. 123-125 (*19. Aprilis 1380. Comunis Traguriensis ab episcopo Farensi Stephano turris emptio*).

¹³⁶ DAZd, AT, k. 66, sv. 14, f. 4. Komuna se obvezala da neće otvarati prozor s unutrašnje strane kule prema tom trgu, izuzevši male prozore, i to samo za skelu. Ipak, u slučaju rata komunalnoj je straži bilo dopušteno boraviti u kući Stjepana. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 984; Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 253.

¹³⁷ Sačuvane su odredbe vijeća iz 1381. (*Provisiones consilij super guerram*); AHAZU, *Ostavština*, knj. 7, f. 10-17 (*Die 13. Julij 1381. Captum quod turris supra ripam maris olim Stephani Pharensis episcopi nunc comunis destruaturs usque ad fundamentum, et de novo reedificetur in altum quantum expedit*). Čini se da kula nije bila potpuno porušena.

¹³⁸ Novi zid izgrađen je tako da je kruništem dosezao visinu romaničkih kula te je bila uspostavljena ophodna šetnica za straže. P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 115-116; Kovačić, *Porta Dominica*, str. 54.

¹³⁹ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 605-606, 692, 983-985; AHAZU, *Ostavština*, knj. 6, f. 104-106; DAZd, AT, knj. 1, sv. 6, f. 41v.

¹⁴⁰ *Notae*, str. 264.

¹⁴¹ Kad je Ladislav došao u Zadar 1402., odlučio je izgraditi kaštele u svim dalmatinskim gradovima. Vidi: Franjo Rački, Pokret na slavenskom jugu, *Rad JAZU*, sv. 2, str. 68-160, sv. 3, str. 65-156, sv. 4, str. 1-103. U Zadru je Ladislav smjestio vojsku u već postojeću kulu, a u Splitu u kulu Ciprijana Zaninova, kojem je u zamjenu dao novac i selo Kuroće na kliškom teritoriju. Lučić, *Memorie*, str. 385; Mladen An-

Trogirani su od kralja tražili da se utvrdi Prigrade, ali da se ne gradi tvrđava usred grada. Diplomacijom i isplatom 300 dukata kralju postigli su da je Ludovik odustao od gradnje, ali čini se da nikad nije ni imao ozbiljne namjere graditi taj kaštel.¹⁴² Godine 1403. gradi se drvena kula u Prigradu (kod luke), ali već je 1404. bila porušena i izgrađena u kamenu. "Fabrika" za izgradnju te kule za stražu u Prigradu bila je organizirana 1403. u vrtu Stančice [Ciprijan], udovice Stjepana Nikolinog.¹⁴³ Iste je godine zapovjednicima Prigrada bilo naređeno da čitavu noć stražare u lođi (!) u Prigradu.¹⁴⁴ Žigmund Luksemburški, kojega Trogirani ponovno priznaju za kralja 1406., određuje nastavak ozidavanja Prigrada 1409. godine, kad je mletačka opasnost postala izvjesna.¹⁴⁵ Planiranje izgradnje bedema vidi se i prema rušenju kuća koje su dominikanci izgradili u blizini samostana 1407. (zbog gradnje zida i vjerojatno kule). Godine 1412. dominikancima se za dio samostanske zgrade daje drugi prostor u Prigradu. Žigmund ulaže u pojačavanje bedema Prigrada kulama. Osim kule koja se gradi nasuprot crkve sv. Dominika,¹⁴⁶ 1412. spominje se i kula Oprah¹⁴⁷ na sjeverozapadu Prigrada, zatim na južnom bedemu jedna manja kula, a na jugozapadu kula zvana "kula kod Veriga" ili "Velika kula" (tu se lancima zatvarao ulaz u luku).¹⁴⁸

Ulogu izbacivanja smeća u Prigradu preuzimaju u 15. stoljeću tzv. *Porta dell'immonditie*, kod kule sv. Marka. Prema Lučiću, ta su bila u uporabi sve do rušenja zida između Prigrada i jezgre u 15. stoljeću.¹⁴⁹ Čini se da je izgradnja bedema i kula

---

čić, Ser Ciprijan Zaninov. Rod i karijera jednog splitskog patricija druge polovice 14. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 39, Zadar 1997., str. 37-80.

¹⁴² Godine 1403. Trogir je sklopio tajni ugovor sa Šibenikom da bi se oduprli težnji Ladislava za izgradnjom kaštela koji bi bili uporišta kraljevske vojske. Trogirani su izabrali četvoricu plemića za poslanike kralju. Vjerojatno su i Šibenčani isplatili kralja. Vidi: *Notae*, str. 257-258; Lučić, *Memorie*, str. 382-383; Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, str. 191. Na ovu odluku kralja vjerojatno je utjecalo i nepovoljno stanje u Ugarskoj (Rački, *Pokret na slavenskom jugu*, sv. 3, str. 68-70).

¹⁴³ *Notae*, str. 259 (*Zardinus Stancize in burgo prope iactum ubi turris procuranda*); AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 82. Spomenuli smo da Stančica isti vrt ustupa kao stražarnicu 1361. godine.

¹⁴⁴ *Notae*, str. 258. Godine 1417. u novu kulu postavljen je kapetan straže koji je, zajedno s određenim stanovnicima Trogira, trebao noću stražariti u kuli. Drugi je kapetan bio zadužen za čuvanje velike kule u Prigradu. Naručuje se gradnja kruništa i poda na kuli dominikanskoga samostana. Vidi: *Znanstvena knjižnica Zadar* (dalje: ZKZ), *Documenti spettanti della storia municipale di Traù*, Rukopisi, MS, knj. 294, f. 163-163v.

¹⁴⁵ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 888; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 111; Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 111.

¹⁴⁶ U knjizi rashoda komune iz 1416. spominju se izdaci za majstore koji su radili stubište i kat kule koja se nalazila kod vrata luke (DAZd, AT, k. 71, sv. 3, f. 1). Vrata luke bila su blizu samostana sv. Dominika (*iuxta portam dicte civitatis nove per quam exitur marinam, que est per oppositus ecclesie sancti Dominici ...*); DAZd, AT, k. 67, sv. 5, f. 177v.

¹⁴⁷ O terminu Oprah vidi: Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 112.

¹⁴⁸ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 892, 994; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, 160.

¹⁴⁹ Prema Lučiću, u njegovo je vrijeme još bio sačuvan dio zida zajedno s vratima koja su se blagoslivljala zajedno s ostalim vratima svake godine. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 991-992; Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 109-135.

oko Prigrađa trajala sve do dolaska Mlečana. Još u oporukama iz 1419. nailazimo na legat u kojima se ostavljaju sredstva *in opere murorum civitatis nove Tragurij*.¹⁵⁰ Godinu dana prije Prigrađe se prvi put naziva Novi grad (*civitas nova* umjesto *burgus*).¹⁵¹ Kako opisuje I. Lučić, 1418. godine bila su izabrana dva kapetana za obranu, jedan za kulu kod mosta kojim se ide na otok i drugi za veliku kulu Novoga grada, "iz čega saznajemo da je Prigrađe već bilo opasano zidom, pa se zato nazvalo Novi grad".¹⁵² Prostor Prigrađa bio je dakle formalno izjednačen sa starom jezgrom, koja je do tada imala viši status kao središte svjetovne i crkvene vlasti.¹⁵³ Pretvaranje Prigrađa u Novi grad bilo je rezultat konačnog definiranja granica toga prostora ozidavanjem. Time je taj dio otočića dosegao potrebnu razinu urbaniziranosti i sigurnosti te se mogao smatrati ravnopravnim jezgri. Potreba za jedinstvenim sustavom obrane sigurno je ubrzala tu odluku.

I kule staroga grada popravljale su se i pregrađivale: sačuvani su podaci da se 1417. godine naručuje gradnja poda i kruništa zida za komunalnu kulu "kod Zvane od Gospe"¹⁵⁴ te gradnja poda za kulu kod biskupske palače.¹⁵⁵ Naručuje se gradnja poda u kuli Tochi¹⁵⁶ i poda u kuli nasljednika Kome iz Splita.¹⁵⁷ Dana 9. prosinca 1417. srušena je stara kula prema Čiovu da bi se mogla izgraditi nova.¹⁵⁸ Godine 1416. Žigmund je naredio i izgradnju arsenala za čuvanje galija kojima se namjeravao suprotstaviti Mlečanima, ali on se konačno gradi zapadno od grada.¹⁵⁹ Bojeći

¹⁵⁰ DAZd, AT, k. 2, sv. 2, f. 41-42, 46-46v, 50.

¹⁵¹ *Simon e concilio Constantiensi reversus anno 1418. totam civitatem suspensam metu belli Veneti, atque sollicitam reperit; jam enim induciae exierant, quas anno 1413. Sigismundus cum Venetis in quinquennium pepigerat. Ante has inducias, dum bellum fervebat, Tragurienses suburbium occidentale, ut Lucius docet, monibus et propugnaculis munierant, quod deinde Civitas nova appellata est* (Farlati, *Illyricum sacrum*, knj. 4, str. 397). Godine 1417. naručene su ključanice za troja vrata Prigrađa, od kojih su jedna prema luci, a druga Vrata od nečisti (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 892), u jugozapadnom dijelu Novoga grada probivena su još jedna vrata nakon gradnje Kamerlenga (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 708).

¹⁵² Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 908; AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 90.

¹⁵³ Slično se događalo i u drugim gradovima koji su postupnim širenjem nekadašnja predgrađa inkorporirali u prostor grada.

¹⁵⁴ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 891-894.

¹⁵⁵ Za "kulu kod Saza" rade se jedan hodnik i stepenice, a za kulu "Guke" naručuje se gradnja poda. Iako je teško identificirati o kojim se točno kulama radi, pretpostavlja se da je kula "kod Guke" istovjetna kuli Sv. Ivana Krstitelja (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 891-894).

¹⁵⁶ Nije jasno gdje se nalazila kula Tochi (Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 110).

¹⁵⁷ Lučić navodi da je kula koja je pripadala baštinicima Kome Splićanina kasnije pripadala njegovoj obitelji (kasnija kula Lučić). Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 891-894.

¹⁵⁸ *Notae*, str. 266; AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 82-84.

¹⁵⁹ Trogir je bio pogodan za izgradnju kraljeva arsenala ponajprije zato što su Šibenik i Zadar već bili pod Venecijom. Godine 1417. bilo je izabrano deset plemića da odrede položaj za njegovu izgradnju. Taj se arsenal ipak gradio zapadno od grada, blizu crkve Gospe od Konačvine (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 887, 891; AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 79). Prema P. Andreisu, bilo je pronađeno zgodno mjesto za arsenal te je započela izgradnja nekog velikog objekta ali je ta izgradnja prekinuta zbog nedostatka novca (nije zabilježena lokacija). Andreis dodaje da u njegovo vrijeme "nije ostao neki

se napada mletačke mornarice, trogirsko je vijeće 25. lipnja 1417. popravilo željezni lanac koji zatvara luku.¹⁶⁰

Nakon smrti kralja Ludovika bila je velika potreba za obranom, pa 1383. godine trogirski poslanici u Zadru traže od kraljice Elizabete da grad oslobodi nekih poreza zbog utvrđivanja grada. Kraljica im je odobrila isplatu 2000 florena iz svojih prihoda od soli.¹⁶¹ Povremeni kraljevski ustupci nisu dugotrajno osiguravali sredstva, pa grad pokušava postići da potrebna sredstva za gradnju¹⁶² stižu i putem legata. Još je 1404. na sjednici vijeća donesen *Lex reliquendi aliquid pro muratione Burgi*,¹⁶³ kojim je bilo određeno da svaka osoba iz Trogira, bez obzira na to je li plemić ili pučanin, stanovnik grada ili distriktualac, mora u svojoj oporuci ostaviti sredstva za izgradnju gradskoga zida. Taj zakon ponavlja se i 1420. te se u njemu uz popravak zida određuje i popravak hospitala.¹⁶⁴ Odredba se provodila u praksi, te se obično po 10 soldi ostavljalo za popravak zida u Prigrađu.¹⁶⁵ Vijeće je grada 12. listopada 1403. odlučilo da se i porez komunalne mesnice upotrijebi za izgradnju bedema.¹⁶⁶ Godine 1411., u vrijeme borbi između Venecije i Žigmunda, Trogirani poručuju Žigmundu da neće izdržati bez njegove pomoći, a kralj 1412. godine ustupa komuni prihode komore soli i tridesetine¹⁶⁷ te patronatsko pravo nad opatijom sv. Ivana Krstitelja, koje je kralj Ladislav bio dao splitskom nadbiskupu. Tada se gradi dio gradskog bedema koji se naslanjao na južni zid dominikanskog samostana.¹⁶⁸ Godine 1416. trebala se nastaviti izgradnja zida Prigrađa sredstvima koja je doznačio kralj, međutim kraljevski vitez Ladislav bio je zakupio solane te su se sredstva morala predati njemu. Kao

---

siguran ostatak ni tvorevine ni položaja" tog objekta. Izgleda da je kamenje koje je ostalo od tada bilo 1638. upotrijebljeno za temelj novog mosta za Čiovo (P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 148).

¹⁶⁰ Die 23 Junij 1417. *Consilium generale pro facienda Catena ferrea pro pallada portu* (AHAZU, Ostavština, knj. 9, f. 81).

¹⁶¹ Dana 3. studenoga 1383. u Zadru. Vidi: CD, sv. 16, str. 411-412; AHAZU, Ostavština, knj. 7, f. 46; *Notae*, str. 247; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 119; Tomislav Raukar, *Zadar u 15. stoljeću. Ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb 1977., str. 30.

¹⁶² Naručuje se 25 balvana od šest koraka za ulaz zapadne luke, isto toliko balvana dugih ... koraka za oba lučka ulaza, 15 balvana dugih 4 koraka svaki za rečene lučke ulaze, 15 balvana dugih 3 koraka i pol, svaki za rečene lučke ulaze i za spoj rečenih balvana 20 greda (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 891-894).

¹⁶³ *Notae*, str. 258 (*Faciens testamentum teneatur aliquid relinquere pro muratione burgi*). Podržalo ga je 23 vijećnika. Vidi: AHAZU, Ostavština, knj. 9, f. 30 (*Die 31 octobris 1404. Lex reliquendi aliquid pro muratione Burgi*).

¹⁶⁴ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1054.

¹⁶⁵ DAZd, AT, Viviano, f. 64v-65, 65-65v, 66-66v, 67-67v, 68, 69-69v, 70, 72.

¹⁶⁶ *Notae*, str. 256.

¹⁶⁷ AHAZU, Ostavština, knj. 9, f. 59-60 (*Die 27 novembris 1412. Sigismundus Rex Romanorum ex camera Salis Traguriensis concedit pro muratione Burgi*); AHAZU, Ostavština, knj. 9, f. 66-67 (*Die primo augusti 1413. Sigismundus Rex Romanorum Petromanno Bano quod de Camara salis et tricesimarum permittat murare civitatem Traguriensem*); *Notae*, str. 266.

¹⁶⁸ Rački, *Pokret na slavenskom jugu*, sv. 4, str. 80-83; *Notae*, str. 266. (*Die Septembris 1412. comunis Traguriensis a fratribus Predicatorum domus acceptio pro fortificatione Civitatis*).

izaslanik komune, Bufal Dujmov Buffalis otišao je kralju u Konstancu da bi ishodio povrat sredstava za izgradnju bedema, ali u tome nije uspio.¹⁶⁹

Ni nekretnine u vlasništvu plemićkih rodova ili Crkve nisu bile pošteđene u slučaju "javnog interesa". Primjerice, godine 1381. godine, kad komunalne vlasti počinju pregradnju južnoga gradskoga bedema s kulama, za potrebe obrane otkupljuju kulu hvarskoga biskupa Stjepana Mihovilovog iz roda Cega, koja se nalazila kraj samostana sv. Nikole,¹⁷⁰ te je pregrađuju zajedno s gradskim zidom. Dana 20. lipnja 1404. vijeće je odlučilo oduzeti posjede pripadnika roda Casotti u Prigrađu radi izgradnje kule. Oni u zamjenu dobivaju istovrijedna zemljišta, također u Prigrađu.¹⁷¹ Dana 16. rujna 1412. komuna dogovara zamjenu nekretnina s dominikancima: dio samostanske zgrade služio je za obranu, a u zamjenu dominikanci dobivaju drvenu kuću također u Prigrađu.¹⁷²

Nakon pripreme terena organiziraju se nadglednici radova, majstori i radnici. Tako dana 24. ožujka 1402. komuna od zidara Kranića iz Korčule naručuje gradnju pedeset lakata zida u Prigrađu *super fundamento*. U razdoblju kad se Žigmund pripremao za obranu od Mlečana, za gradske je bedeme organizirana *fabrica*, pod kontrolom komune. Trogirsko je vijeće 24. kolovoza 1408. odredilo tri plemića koja su trebala nadgledati gradnju fortifikacija oko grada i luke.¹⁷³ I 1417. godine bila su za to zadužena dva plemića (Petar Matin Chiudi i Mihač Nikolin Vitturi), koja su naručila razne stvari za obranu, primjerice grede raznih vrsta za popravak kula i bedema. Osim zbog straha od mletačkog napada, u obranu se ulaže i zbog upada osmanskih četa već od 1417. godine (što se ponavlja 1434. i 1441.).¹⁷⁴

"Kula Cega" nakon smrti kralja Ludovika 1382. godine, zajedno s velikim posjedom oko nje, ponovno dolazi u posjed obitelji Cega. Nije posve jasno kad i kako, jer nemamo sačuvanih dokumenata, ali moguće je da se 1395., nakon povrata posjeda (konfisciranog 1388.),¹⁷⁵ Cegama vraćaju svi posjedi, pa možda i kula. I Lučić piše

¹⁶⁹ Kralj je međutim 28. listopada 1417. odlučio da se sredstva od komore soli ne upotrijebe za popravak zidina, nego da se ona predaju vitezcu Ladislavu (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 887-891). O solnoj komori više u: Raukar, *Studije o Dalmaciji*, str. 309-356.

¹⁷⁰ Sačuvane su odredbe vijeća iz 1381. (*Provisiones consilij super guerram*); AHAZU, *Ostavština*, knj. 7, f. 10-17 (*Die 13. Julij 1381. Captum quod turris supra ripam maris olim Stephani Pharensis episcopi nunc comunis destruaturs usque ad fundamentum, et de novo reedificetur in altum quantum expedit*).

¹⁷¹ AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 30.

¹⁷² Dominikancima se ustupa drvena kuća braće Ivana i Tome (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 993-994).

¹⁷³ AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 66-67. Dana 9. i 12. ožujka, nakon što je utvrđeno da su temelji zida slabi i nedovoljni, ovi službenici zajedno s knezom dogovaraju gradnju novih temelja ako dođe do rušenja kule kod mosta za Čiovo.

¹⁷⁴ Kunčić, *Od pošasti sačuvaj*, str. 60.

¹⁷⁵ Žigmund je odredio pomirenje suprotstavljenih političkih grupa te povratak oduzetih imanja. P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 160; AHAZU, *Ostavština*, knj. 8, f. 4, 24, 61; M. Andreis, *Trogirsko plemstvo*, str. 17, 48-49; CD, sv. 8, str. 4-5.

da je kula prije 1420. opet došla u privatne ruke.¹⁷⁶ Budući da Mihovilov sin, biskup Stjepan, nije imao potomaka, kulu je naslijedio sin njegova bratića, Andrija Cegin iz roda Cega. U susjedstvu je imao i druge nekretnine. Andrija je zabilježen već u dokumentu iz 1418. kako daje kulu u dugoročni najam svom rođaku, Nikoli Stjepanovom iz roda Cega i njegovoj ženi Matici, koji su tamo imali i druge nekretnine (kuću i dućan).¹⁷⁷ Oni pak kulu s dvorištem daju u podnajam (za 50 libara godišnje) tinktoru Marku Sjepanovu iz Zadra.

Prema Lučiću, "prvotna kula Vitturi" u 15. je stoljeću došla u posjed njegove obitelji.¹⁷⁸ Grgur Salingverin Vitturi imao je sina Salingveru i kćer Desaču (1367.–1387.), ali oni ne ostavljaju nasljednike. Sačuvana je oporuka Desače u kojoj ona određuje da se pola kule proda i da se od novca načini križ za katedralu.¹⁷⁹ Možda je druga polovica bila u posjedu njezina brata Salingvere. Ipak, Lučić spominje da je kula oko 1400. godine bila ponovno u Vitturijevu posjedu, ali ovaj put Totiline grane (jer s Desačom i Salingverom izumire grana Salingvere Držimira). Petar Jakovljević Vitturi (brat Danijela i Lampredija), osim arhiđakona Jakova imao je (uz ostale) i sina Mihača, čiji potomci nastavljaju lozu (sinovi Petar, kraljevski vitez Lukša i Nikola). Lučić donosi podatke o diobi dobara Petra i Nikole 1400., sinova Zorinih, koji su u posjedu imali *turrim cum paratinea siue muraglia* i kuću kraj kule.¹⁸⁰ Taj Lučićev podatak čini se netočnim, jer Petar i Nikola bili su sinovi Mihača i imali su brata Lukšu, kraljevskog viteza, i Lompru. Nije jasno kako je kula opet došla u Vitturijev posjed ako ju je Desača htjela prodati.¹⁸¹

Svakako, u 15. stoljeću pripadnici roda Lučić dolaze na zapadni dio južnoga bedema,¹⁸² blizu bratovštine Sv. Duha.¹⁸³ Prema povjesničaru Lučiću, kuću¹⁸⁴ uz juž-

¹⁷⁶ Lučić, *Memorie*, str. 449.

¹⁷⁷ Godine 1418. Andrija Cegin iz roda Cega dao je u najam Nikoli iz roda Cega "mirinu" u Trogiru "uz dvorište Nikole s jugoistočne strane, uz mirinu rečenog ser Andrije sa zapadne strane, i uz komunalni put sa sjeveroistočne i istočne i strane" (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 996; Lučić, *Memorie*, str. 469).

¹⁷⁸ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 985-987.

¹⁷⁹ Nije poznata godina oporuke. Spominje *medietas unius sue turris posite in Tragurio iuxta Metheum Quercchi [Quarco] et murum communis et alia latera et vendatur per commissarie infrascriptos et de pecunia habita de illa medietate dicti infrascripti commissarii faciant fieri unam crucem lineam in similitudine crucis sancti Iohannis Baptiste et illa crus (!) ponatur in ecclesia sancti Laurentii* (Marija Karbić – Zoran Ladić, Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 43, Zadar 2001., str. 161-254, ovdje str. 177-178).

¹⁸⁰ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 986, 989. U dokumentima se spominju i nekretnine Petra (dućan, DAZd, AT, k. 66, sv. 13, f. 8v) i Nikole (čestica, DAZd, AT, k. 66, sv. 13, f. 24v), ali ih nije moguće locirati.

¹⁸¹ U nedostatku dokumentata može se samo spekulirati oko toga jesu li to bile prodaje unutar obitelji ili je politička situacija – konfiskacije posjeda i kasnije raspodjele posjeda – utjecala na promjenu vlasništva.

¹⁸² Dminin unuk Bive otac je Ivana i Jeronima, od kojih potječu dvije nove grane roda. M. Andreis, *Trogirsko plemstvo*, str. 227.

¹⁸³ DAZd, AT, k. 67, sv. 3, f. 45; Fisković, Lučićeva rodna kuća, str. 46, 55.

¹⁸⁴ Ta kuća i zemljište na kojem se, prije gradnje zidina, nalazila kula, koju je Dmine iz roda Lučić ponovno izgradio – o čemu svjedoče podaci iz spora što ga je Dmine vodio sa susjedom, a koje podatke donosi Lučić (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 987).

ne gradske zidine posjedovao je Dmine LuciĆ. Dijelom ju je dobio u miraz preko žene Jakovice "Palmote", a dijelom ju je zamijenio s Jurjem, sinom drvodjelca Božana. Ta je kuća 1402. bila preuređena.¹⁸⁵ Povjesničar Lučić smatra da je to jedna od kula koju su krajem 12. i početkom 13. stoljeća obnovile privatne osobe,¹⁸⁶ a koja se nalazila blizu druge kule.¹⁸⁷ Zapadno su bili pripadnici roda Sobota, a istočno "dvorište Jure Božanovog drvodjelca".¹⁸⁸ Kao što je već rečeno, kula koja je 1417. pripadala nasljednicima "Kome iz Splita" došla je kasnije u posjed obitelji Lučić. Nije posve jasno o kojoj se to kuli radi.¹⁸⁹

Venecija u 15. stoljeću

Trogir je, u 15. stoljeću, kao i druge dalmatinske komune, postao sastavnim dijelom mletačkih prekomorskih posjeda. Venecija počinje napade na grad još 1419. godine. Dana 6. ožujka 1419. vitez Franjo Bembo, kapetan Kulfa, pristao je sa svojim galijama u grad Trogir i ondje podigao dva vrlo jaka utvrđenja "usred rečenoga grada na otoku, boreći se hrabro danju i noću i oteo onoj vojsci mnogo lađa koje su išle pljačkati Mlečane".¹⁹⁰ U napadima su bile oštećene mnoge privatne kuće, javne zgrade i gradski bedemi s kulama. U bilješci od 6. rujna 1420. mletački pomorski kapetan Laurentino Victuri, koji je bio poslan iz Venecije da izvidi dalmatinske gradove, opisao je trogirске zidine kao stare i ruševne.¹⁹¹ Ubrzo nakon uspostave mletačke vlasti počinje obnova porušenih zgrada, kao i u drugim dalmatinskim gradovima.¹⁹²

Knez Trogira postaje Šimun Detrico, zadarski plemić odan Veneciji (1420.–1421.), koji je zajedno s generalnim providurom Mletačke Republike Pietrom Loredanom

¹⁸⁵ Dmine je vodio spor oko dvorišta koje se u ono vrijeme nazivalo Sabaćevim dvorom. Međutim toj se gradnji suprostavio Ivan Dujmov, kanonik i vlasnik kuće (možda je to Ivan Dujmov Cega, 1377.–1422.), a koja je bila smještena između spomenute kuće na sjeveru, gradskoga zida na jugu i dvorišta na zapadu (kasnije kuća Livunić).

¹⁸⁶ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 986; Fisković, Lučićeva rodna kuća, str. 45.

¹⁸⁷ Lučić prema prijašnjim zidovima zaključuje da se ta kuća nekad nalazila izvan zidina, koja su prije prolazile sjevernije, te da je služila kao kula, a da se na zapadu naslanjala na drugu kulu, koja je zadržala tu funkciju do 17. stoljeća (Fisković, Lučićeva rodna kuća, str. 45-60). Ivan Lučić smatra da je Dmine izgradio tu kuću nakon obnove bedema te tvrdi da se ta kuća naslanjala na gradske zidine i staru Lučićevu kuću, a na taj način ponovno je izgrađena i palača Cega, naslonjena na nove zidine, sačuvavši u neposrednoj blizini kulu sv. Nikole (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 987).

¹⁸⁸ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 986-987.

¹⁸⁹ Isto, str. 891-894.

¹⁹⁰ Isto, str. 904-905. Podaci govore da su pri mletačkom napadu 1420. godine padale bombe presjeka jedne stope (str. 997). Vidi i: Lučić, *Memorie*, str. 439.

¹⁹¹ *Listine*, knj. 8, str. 46. Prema Lučiću još se u njegovo vrijeme razabiralo da su kule bile razorene udarcima bombardara i srušene s visinom zidina. Vidi poglavlje o plemstvu.

¹⁹² Frane Dujmović, Urbanistički razvoj šibenske luke, *Pomorski zbornik*, sv. 2, Rijeka 1962., str. 1439-1449.

doplovio u osvojeni grad. Mlečani su potvrdili stare posjedovne odnose u gradu: svi plemići i pučani, svjetovne i crkvene osobe, mogli su ostati na položaju na kojem su bili prije 1420. i nesmetano uživati svoje pokretnine i nekretnine. Ova se odredba nije odnosila na protivnike mletačke vlasti.¹⁹³ Također, pod tim se nisu podrazumijevale “neke kule ili velike kuće” u gradu, koje su trebale biti na raspolaganju vladi za nje-ne potrebe (ova se odredba odnosila na Trogir, Split i Šibenik).¹⁹⁴

Čini se da su kule na južnoj strani trogirskoga bedema bile oštećene sve do visine zida, a osobito je bila oštećena kula sv. Nikole (u kojoj su pronađeni ostaci kamenih kugli). Već smo napomenuli da su prioritet u obnovi bile fortifikacije kao temelj sigurnosti te javne zgrade koje su bile prijeko potrebne za funkcioniranje nove vlasti. Vijeće je 1420. tražilo od Mletaka da se “kula komunalne palače” (koja je možda isto što i kula sv. Ivana),¹⁹⁵ djelomično porušena mletačkim bombardama, ponovno izgradi uz što je moguće manje troškova. Privatne kule (kao kula sv. Nikole) nisu bile u planu obnove – one očito gube na javnoj važnosti. Nakon 1420. sve su gradske kule morale biti snižene do visine bedema.

U drugom desetljeću 15. stoljeća planiralo se graditi novi arsenal,¹⁹⁶ ali od njegove se gradnje odustalo. Most prema kopnu uništen je 1420.: otvorena lođica starog mosta zvana Klobuk (*Capello*), koja se nalazila na obali, bila je razorena do temelja. Bile su srušene i ulazne stube do kulice, a izgrađena su dva krila zida s obje strane mosta. Nakon toga ostali su sačuvani samo tragovi kamenih sjedala usađenih u fasadu kule mosta. Most je zamijenjen novim (drvenim) s pokretnim dijelom,¹⁹⁷ ali tek nakon dovršetka radova na Kamerlengu (1437.).¹⁹⁸ Venecija je nakon što je osvojila grad odlučila u njemu izgraditi Kaštel, bez obzira na molbe trogirskih poslanika.¹⁹⁹

¹⁹³ *Listine*, knj. 8, str. 30, 72, 94.

¹⁹⁴ ZKZ, Rukopisi, MS, knj. 305, f. 6v; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 929.

¹⁹⁵ Kula je u dokumentima locirana između kuće Ivana Dujmova iz roda Cega (koja se nalazila iza apside katedrale) i kule biskupa (kod biskupske palače). AHAZU, Ostavština, knj. 9, f. 95; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 994, 1001. Spominje se (*Torrione*) i u 18. stoljeću (Irena Benyovsky, Popis javnih zgrada u Trogiru 1789. godine, *Povijesni prilozi*, god. 29, Zagreb 2005., str. 191-213; Državni arhiv u Splitu (dalje: DAS), Obiteljski fond Fanfogna Garanin, ser. Trogirski općina, sv. I/III a, f. 3-5.

¹⁹⁶ Arsenal se spominje i nakon mletačkog osvajanja grada, kad je providur Pietro Loredano u njega spremio veću količinu drva, koje je namjeravao koristiti u gradnji Kamerlenga (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 383, 619, 923-924).

¹⁹⁷ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 998-999; Lučić, *Memorie*, str. 449; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 161, 269. U vrijeme Pavla Andreisa (17. st.) most više nije bio sačuvan, jer je bio potpuno srušen za vrijeme osmanske opasnosti 1647. godine. Tada su navodno pri produbljivanju kanala bili nađeni ostaci (piloni) toga mosta (P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 297-298).

¹⁹⁸ ZKZ, Rukopisi, MS, knj. 305, f. 28. Dolaskom Mlečana kule na mostu prema Čiovu (*pons Bove*) djelomično se ruše, ali sam most je zadržao isti izgled stoljećima. Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 999-1000.

¹⁹⁹ AHAZU, Ostavština, knj. 10, f. 21 (2. augusti. 1421. *Johannes Desse, Antonius Andre Theodosij et Laurentino Stipossij ambasciatores populi civitatis Traguriensis*); Kovačić, Trogirski fortifikacije, str. 109-137; Roko Slade-Šilović, Kašteo Camerlengo u Trogiru, *Bullettino di archaeologia e storia dalmata*, sv. 33, Split 1910.,

Takvo je načelo primjenjivala u svim gradovima koji su bili pod njezinom vlašću.²⁰⁰ Nakon što se neko vrijeme odlučivalo gdje će se izgraditi, 1. rujna 1420. ipak je bilo dogovoreno da se tvrđava (kaštel) izgradi u Prigrađu kod luke, gdje se nalazila stara poligonalna “kula kod veriga”, koja je postala okosnica budućega kaštela (ta je kula vjerojatno stradala prilikom napada na grad).²⁰¹ Zbog toga se ruši kula na zidu Novoga grada s južne strane jer se planirala izgradnja nove kule bliže budućem kaštelu.²⁰² Važno je bilo obnoviti i dio zida sa zapadne strane jer je tu pristup neprijateljskim lađama bio najlakši zbog dovoljno dubokog mora.²⁰³ Kaštel je trebao biti na strateški ključnom položaju, s kojeg se mogao nadzirati ulaz u grad s mora, ali i prostor grada.²⁰⁴ I zbog bolje obrane i simbolički, bio je jarkom odvojen od cijelog otočica i bio je umjetni otok za sebe. Nasuprot jarka, dio zapadne obale otočica bio je nasipan i izravnat.

U dokumentima se spominje gradnja poda i krova Kamerlenga te stana u kojem je trebao stanovati komestabil. Gradi se i prostor za stanovanje vojnika te velika cisterna.²⁰⁵ Kaštel Kamerlengo u konačnici je imao trapezni tlocrt i poligonalnu monumentalnu kulu na jugozapadu, a s manjim kvadratnim kulama na sjeverozapadnom i jugoistočnom uglu. Uz unutrašnji zapadni zid Kamerlenga bila je prislonjena i mala kapelica. Iznad kapelice stubište je vodilo na vrh Kamerlenga.

Tek nakon što se “kula kod veriga” utvrdila zidom planiralo se srušiti zid koji je odvajao grad od Prigrađa.²⁰⁶ Loredano je, osvojivši grad 1420., naredio zbog sigurnosti obrane potpuno rušenje zida koji je dijelio Novi grad od jezgre.²⁰⁷ Tako su bili

---

str. 1-11; Radoslav Bužančić, *Renovatio urbis Koriolana* Cipika u Trogiru, *Ivan Duknović i njegovo doba*, Trogir 1996., str. 107-117, str. 108; *Listine*, knj. 1, str. 105.

²⁰⁰ Naime, Venecija je i u drugim gradovima (Zadru, Splitu i Šibeniku) gradila i obnavljala kaštele. Oni su u većini slučajeva bili na rubu grada, što je omogućivalo izdvojenu obranu. U Splitu je primjerice 1420. Venecija obećala da neće dizati nikakve utvrde, ali je iste godine odlučila da se podigne kaštel. U Šibeniku je gradnja kaštela, usprkos molbama građana da se ne gradi, počela već 1416. godine. U Zadru je Venecija predložila ojačati kaštel na ulazu u luku i pretvoriti ga u sjedište svoje vojske. Cvito Fisković, *Zadarski sredovječni majstori*, Zagreb 1959., str. 34; Tomislav Raukar – Ivo Petricioli - Franjo Švelec, *Zadar pod mletačkom upravom*, Zadar 1987., str. 129; Ana Deanović, *Architetti veneti del Cinquecento impegnati nella fortificazione della costa dalmata, L'Architettura militare veneta del Cinquecento*, Vicenza 1988.; Duško Kečkemet, *Splitski kaštel, Anali historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, sv. 4-5, Dubrovnik 1956., str. 267-303.

²⁰¹ AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 113-116.

²⁰² AHAZU, *Ostavština*, knj. 10, f. 25-30.

²⁰³ Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 115; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1001.

²⁰⁴ Dana 2. rujna 1420. knez je naredio da započnu radovi i popravak utvrde kod vrata i mosta prema kopnu (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 946-947).

²⁰⁵ U sredini dvorišta još danas postoji bunar bez nekad postojećega kruništa. Slade-Šilović, *Kašteo Kamerlengo*, str. 11; Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 120-122.

²⁰⁶ Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 125.

²⁰⁷ AHAZU, *Ostavština*, knj. 10, f. 30; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 997. Arheološka su istraživanja potvrdila pravac zida između stare gradske jezgre i nekadašnjeg Prigrađa – dugačkog oko 140 m (Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 112).

stvoreni uvjeti za jedinstveni sustav obrane u gradu. Dolazi i do prostornofunkcionalne integracije dvije dosad zasebne cjeline.

Nakon dolaska Mlečana 1420. dio prostora Novoga grada proglašava se javnim. Zbog izgradnje Kamerlenga, srušene su neke drvene kućice, ali je s bivšim vlasnicima dogovoren njihov otkup ili zamjena.²⁰⁸ Zbog veće kontrole prostora oko izgrađenog Kamerlenga, svaku je gradnju morao posebno odobriti knez. Dio privatnih čestica u Novom gradu zamjenjuje se s privatnicima radi bolje obrane i kontrole prostora.²⁰⁹ Primjerice, nakon izgradnje Kamerlenga, godine 1438. knez je naredio zamjenu čestice s Petromilom, kćeri Nikole Perdušića. Čestica se nalazila *in civitate nova apud castrum Tragurij*, a zamjena je objašnjena potrebom *pro securitate castris*. Petromila je u zamjenu dobila česticu iste veličine (8x6 lakata), također u Novom gradu.²¹⁰ Taj proces može se pratiti polovicom 15. stoljeća zbog daljnje izgradnje fortifikacija.²¹¹

Prostor oko Kamerlenga knez otkupljuje zbog sigurnosti fortifikacija. Primjerice, došljaku iz distrikta Lucijanu Dujmovom iz sela Suhi Dol knez je ("zbog izgradnje fortifikacija") oduzeo česticu u Novom gradu.²¹² Za zamjenu je dobio 50 libri te je ubrzo blizu posjeda drugih stanovnika iz distrikta kupio kamenu kuću u Novome gradu za 200 libri.²¹³

Čestice koje su postale "javne" oko Kamerlenga s vremenom su ipak davane u najam; tako se moglo kontrolirati stanovništvo oko kaštela, a u mirnodopsko vrijeme pobirala se renta za gradsku blagajnu.²¹⁴ Primjerice, godine 1436. knez iznajmljuje jedno komunalno zemljište kraj Kamerlenga apotekaru Mihovilu Ivanovom iz Trogira, u blizini dva posjeda potomaka Stjepana Plišića.²¹⁵ Katkad su ih u najam uzeli i nekadašnji vlasnici. Primjerice, 1451. godine knez prisilno otkupljuje jednu česticu trogirskoga plemića, veličine 14x7 lakata, koju taj plemić kasnije unajmljuje na 29 godina, ali kao "komunalnu".²¹⁶ U dukulama iz 1443. bilo je naređeno da se uz javne zidine ne podigne nijedna zgrada koja ne bi bila udaljena najmanje 40 lakata, a mjesto Oprah (na krajnjem zapadu) moralo je ostati prazno. Izgradnja u Novom gradu nije bila dopuštena ni u blizini Sv. Dominika ni kraj Sv. Marije.²¹⁷ Nasuprot crkve sv. Dominika česticu je imao samostan sv. Ivana Krstitelja (blizu vrata Novoga grada

---

²⁰⁸ DAZd, AT, k. 67, sv. 1, f. 65v.

²⁰⁹ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 162.

²¹⁰ DAZd, AT, k. 67, sv. 2, f. 216v; sv. 3, f. 10v, 108v.

²¹¹ DAZd, AT, k. 67, sv. 1, f. 65v; sv. 3, f. 228; sv. 5, f. 41, 152.

²¹² DAZd, AT, k. 67, sv. 1, f. 65v.

²¹³ DAZd, AT, k. 67, sv. 3, f. 228.

²¹⁴ DAZd, AT, k. 67, sv. 5, f. 41.

²¹⁵ DAZd, AT, k. 67, f. 46v.

²¹⁶ DAZd, AT, k. 67, sv. 5, f. 152.

²¹⁷ ZKZ, Rukopisi, MS, knj. 305, f. 7v-8.

prema luci), ali morao ju je dati na korištenje gradskim vlastima. Ta je čestica već bila okružena drugim komunalnim posjedima s južne i zapadne strane, a na istoku (tada već) ruševnim zidom između Novoga grada i jezgre.²¹⁸

Dolaskom Mlečana 1420. godine, providur Pietro Loredano bio je zadužen i za pronalaženje mjesta za budući kaštel. Zato je od dužda Francesca Foscarija tražio da u Trogir pošalje jednog inženjera koji bi donio najpovoljnije rješenje. Dužd je u grad poslao zapovjednike mletačkih galija Paola Pasqualija, Nicolu Trevisana i Bartola Lombarda da ispituju otočić sa svih strana kako bi što bolje odredili mjesto za kaštel koji je trebao braniti grad na njegovoj najslabijoj točki. Prema Loredanu, tvrđava je trebala biti izgrađena na istoku, a ne na zapadu duž luke, gdje se nalazila stara kula koja je debelim lancem zatvarala luku (što je predlagao mletački inženjer Pisano). Loredano je obrazložio da je na zapadnoj strani postojao prevelik broj međusobno zbijenih kuća. Kaštel je konačno ipak izgrađen na zapadu.²¹⁹ Daljnje planiranje izgradnje fortifikacija proveo je knez Šimun Detrico. On je 8. rujna 1420. sklopio ugovor za izgradnju fortifikacija s glavnim mešтром, domaćim graditeljem protomajstorom Marinom Radojevim i još trojicom kamenara koji su trebali pripremiti kamen za gradnju kaštela Kamerlenga.²²⁰ Protomajstor Marin bio je voditelj "fabrike" koja je osnovana 20. studenoga 1420. (*fabbrica del castelo*).²²¹ Godine 1429. Trogir je pogodila kuga te zaustavila gradnju Kamerlenga do 1432., kada se obnavljala *fabrica del Castello*.²²² Prema P. Andreisu, gradsko je vijeće bilo desetkovano, a i oni koji su preživjeli nisu se usuđivali okupljati.²²³ Iz 1435. godine sačuvan je dokument u kojem knez naručuje da majstori Šimun Bilšić i Mate Allegretti iz Zadra naprave temelj opkopa (*fundamentus fovee*) u trogirskom Kamerlengu na njegovoj istočnoj strani prema Prigrađu. Isti majstori grade i cisternu Kamerlenga, koji je dovršen 1437. godine.²²⁴ Voditelj "fabrike" za izgradnju luke bio je možda protomajstor Marin Radojev – u ugovoru iz 1438. neki Marin nabavlja kamen za izgradnju temelja obale u luci.²²⁵ Loredano je 3. travnja 1424. izdao naredbe za popravke gradskih kula i mostova pa se te godine organizira "fabrika" za izgradnju bedema i zapošljavaju se

²¹⁸ Čestica (8x7 lakata) nalazila se *iuxta portam dicte civitatis nove per quam exitur marinam, que est per oppositus ecclesie sancti Dominici*. Samo sa sjeverne strane nalazila se čestica komunalnog glasnika Luke iz Šibenika. DAZd, AT, k. 67, sv. 5, f. 177v.

²¹⁹ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 1000; AHAZU, *Ostavština*, knj. 8, f. 35; Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 115.

²²⁰ AHAZU, *Ostavština*, knj. 9, f. 113-116 (*Simonis Detrico comitis cum Prothomagistro de fabricando fortificio conventio. Die 8 septembris 1420.*); Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 923; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 160; ZKZ, *Rukopisi*, MS, knj. 305, f. 6 v. Sačuvani su detaljni opisi o pregradnji i izgradnji kaštela, kao i cijene kamena, prijevoza i sl. (Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 118).

²²¹ *Marinus Radoy*, bio je i član bratovštine Sv. Duha, a 1432. i 1440. zabilježen je i kao oficijal iste bratovštine (*Matrikula*, f. 43, 52).

²²² ZKZ, *Rukopisi*, MS, knj. 305, f. 5v-10.

²²³ P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, str. 169.

²²⁴ DAZd, AT, k. 67, sv. 1, f. 64-64v.

²²⁵ DAZd, AT, k. 67, sv. 3, f. 114v.

radnici.²²⁶ Mlečani uvode obvezu radova na obnavljanju gradskoga zida za stanovnike grada i distrikta. Dukalom od 12. prosinca 1442. naređeno je iskopavanje kanala oko grada, ali pučani su se pokušali osloboditi toga posla tvrdeći da nikada nisu bili obvezni na taj rad. Čak su bili poslali svoje zastupnike, najuglednije predstavnike trogirskih pučana – Matu Mihovilova, Vlatka Markizovića, zlatara Tomu i Grgura Tantepića u Veneciju pred dužda, ali konačno su i dalje morali sudjelovati u javnim radovima.²²⁷ Taj kriterij Venecija je primjenjivala i u ostalim gradovima.²²⁸

Nakon mletačkih napada 1420. u kuli Cega nije se moglo stanovati jer je bila “raskrita, ruševna i u najgorem stanju”,²²⁹ pa se 1421. i Nikola Stjepanov iz roda Cega i tinktor Marko žale komuni da je kula od bombardi potpuno uništena.²³⁰ Kulu 1432. Nikola Cega i Matica iznajmljuju Antoniju bačvaru.²³¹ Nikola 1435. godine oporučno ostavlja ženi i dvjema kćerima kulu, ali one nisu imale potomaka. Matica se 1437. preudaje za Dragulina Nikolinog iz roda Domišić, koji nasljeđuje kulu, te je također iznajmljuje.²³² Već smo spomenuli da je Andrija Cegin iz roda Cega i dalje imao posjed kraj kule.²³³ Dragulin Domišić međutim ubrzo rasprodaje cijeli sklop. Naime godine 1449. Andrija Cega dijeli imovinu na svojih pet sinova: Stjepan je dobio *mura-learn (...)* *cum suo curtino*, uz koju stoji da je kupljena od Dragulina Domišića te da se južno od nje nalazi gradski bedem, a istočno kula i dvorište toga Dragulina.²³⁴ Godine 1450. Dragulin prodaje *turrim cum suis curia et coquina sive domo* majstoru Martinu pok. Florijana *a Candellis*. Ne znamo što se dalje događalo s kulom – prema nekim dokumentima, došla je u vlasništvo benediktinki, pa je kasnije prešla u komunalno vlasništvo. Ta je kula kasnije bila u posjedu grane Cega – Celio Doroteo.²³⁵ U Prigra-

²²⁶ AHAZU, Ostavština, knj. 10, f. 30-36.

²²⁷ AHAZU, Ostavština, knj. 10, f. 25-30. U Matrikuli Sv. Duha spominje se *Thoma aurifex* kao oficijal bratovštine (Matrikula, f. 3-5). Isti se vjerojatno spominje i kao zlatar u: Vanja Kovačić – Jadranka Neralić, *Ymago angeli* trogirskog zlatara Tome Radoslavića, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 41, Split 2005.–2007., str. 199-237. Matko Mihov spominje se i 1445., kad za 30 dukata kupuje ikonu za bratovštinu Svih svetih od Jurja Petrovića (Cvito Fisković, *Umjetnost i umjetnički obrt XV–XVI stoljeća u Splitu*, *Zbornik Marka Marulića*, Split 1950., str. 148).

²²⁸ *Zlatna knjiga*, str. 331, 333.

²²⁹ Lučić, *Memorie*, str. 449, 469; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 995.

²³⁰ DAZd, AT, k. 66, sv. 33, f. 39v. Za ovaj dokument zahvaljujem kolegici Ani Plosnić Škarić. Vidi i: Lučić, *Memorie*, str. 469; Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 150, 995; Cvito Fisković, *Radovi Nikole Firentinca u Zadru*, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, sv. 4, Zagreb 1961., str. 71-75.

²³¹ Godine 1439. Antonije bačvar oženio se i u miraz dobio kuću koja se nalazila južno od dvorišta crkve sv. Stjepana (DAZd, AT, k. 66, sv. 33, f. 44, 88).

²³² Sljedeće godine Dragulin produljuje ugovor o najmu.

²³³ DAZd, AT, k. 66, sv. 33, f. 22-23v, 45.

²³⁴ Dobio je i *locum cum suo edificio lignaminis in quo ad presens sunt torcularia*, sjeverno od spomenute *muralee*, a prema istoku nalazio se posjed koji je u međuvremenu kupio Marko tinktor. Zapadno od Stjepanove *muralee* nalazila se kuća koju je dobio Jakov iz roda Cega.

²³⁵ Sin Jakova Andrijinog iz roda Cega, koji je također naslijedio posjed blizu kule, začetnik je grane Celio Doroteo, pa Lučić vjerojatno kulu povezuje s njim.

đu je Dragulin Nikolin Domišić imao česticu kraj Tome Gojslavića²³⁶ te blizu nekret-
nina koje su pripadale Andriji Brečeviću, Iliji Božikoviću i Ivanu Duknoviću.²³⁷

Lučić objašnjava i kako je “prvotna kula Vitturi” došla u posjed pripadnika nje-
gove obitelji, koja je već u 15. stoljeću imala posjede u susjedstvu kule.²³⁸ On navodi
da je kulu naslijedila Andrijola, kći Jakomela Vitturija, unuka Lukše, kraljevskog
viteza (a zapravo mu je unuka!), od koje je kulu kupio Lučićev pradjed Jerolim 1489.
godine.²³⁹ Zapravo se ne zna zašto je kula došla u ruke Lukšina sina Jakomela, a ne
potomaka Petra ili Nikole, koji su kulu i mirinu navodno naslijedili. Razlog može
biti u tome što su možda njihovi potomci bili protiv Mlečana, pa su izgubili pravo da
posjeduju kulu.²⁴⁰ Možda je i s tim u vezi oporuka (napisana 1341. [!]) Desaćina brata
Salingvere, na temelju koje 1438. izvršitelji oporuke prodaju kuću i dvije čestice na
javnoj dražbi, ali *excepto andito ad turrin et ipsam turrin*.²⁴¹

U blizini samostana sv. Nikole postojao je 1437. i posjed Jakomela Lukšina
Vitturija, Mihačeva bratića.²⁴² U njegovu posjedu nalazila se i kula koja se iznajmljuje
1435. godine.²⁴³ Teško je sa sigurnošću zaključiti o kojoj se kuli ovdje govori. Moguće
je da je to bila tzv. “Kula Vitturi” istočno od benediktinskoga samostana. Ta je kula,
kao i “prvotna kula Vitturi”, vjerojatno građena krajem 12. stoljeća.²⁴⁴ U 13. stoljeću
u posjedu su je imali pripadnici obitelji Lučić.²⁴⁵ Ne zna se kad je i kako došla u
Vitturijev posjed. Jakomel je imao sina Nikolu²⁴⁶ – možda je ima uklesano na pročelju

²³⁶ DAZd, AT, k. 67, sv. 5, f. 15, 19, 88v.

²³⁷ DAZd, AT, k. 67, sv. 5, f. 88.

²³⁸ Već smo spomenuli da je u blizini kule na južnom bedemu bilo više nekretnina Dmine Lučića, koje je
u miraz dobio od žene Jakovice (Palmota). Zapadno su bile Sobote, a istočno “dvorište Jure Božano-
vog drvodjelca” (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 986-987).

²³⁹ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 988. Jerolim je 1472. bio oženjen Andrijolinom rođakinjom, Jakovi-
com Vitturi, praunukom Blaža Lukšinog (M. Andreis, *Trogirsko plemstvo*, str. 274).

²⁴⁰ *Listine*, knj. 6, str. 282, 303; Marko Šunjić, *Dalmacija u 15. stoljeću*, Sarajevo 1967., str. 64-65.

²⁴¹ DAZd, AT, k. 67, sv. 3, f. 60v-61. Ipak, za taj dokument koji izdaju izvršitelji oporuke nemamo pravo
objašnjenje.

²⁴² Na ovom podatku zahvaljujem kolegici Ani Plosnić Škarić.

²⁴³ DAZd, AT, k. 67, sv. 1, f. 4.

²⁴⁴ Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 987. Na jednom prozoru sjevernoga dijela samostanskoga sklopa
uklesano je ime Nikole Vitturija. Cvito Fisković, *Samostan i crkva Benediktinki u Trogiru, Život s
crkvom*, sv. 5, Split 1939., str. 204-211; Isti, *Romaničke kuće*, str. 174; Kovačić, *Porta Dominica*, str. 34, 58,
67; Ista, *Trogirske fortifikacije*, str. 37, 110.

²⁴⁵ MT, II, str. 207. Marin Petrov iz roda Cega imao je kasnije kuću (*domus*) blizu žene pokojnoga Valenti-
na iz roda Lucića (vlasnika kule); *Trogirski spomenici*, str. 164.

²⁴⁶ Osim njega u rodu Vitturi postojali su i Nikola Mikacijev (14. st.), Nikola Mikacijev (15. st.), Nikola
Petrov (15. st.), Nikola Ivanov (15. st.). Nikola je mogao biti i unuk Jakomelova brata Blaža, koji je isto
imao dosta posjeda u tom dijelu grada. Godine 1475. Nikola Vitturi dobiva dozvolu plemićkoga vijeća
da izgradi novi hospital u gradu. O gradnji novog hospita: Ivan Pederin, *Acta politica et oeconomica
cancellarie communis Tragurij in saeculo XV, Starine JAZU*, sv. 60, Zagreb 1987. (pod datumom 11.I.1475.
i 12.IX.1477.).

samostana, uz 1474. godinu, njegovo!²⁴⁷ Čini se da je kula Vitturi konačno završila u posjedu samostana sv. Nikole, ali za to nemamo podatke.²⁴⁸ Kula Vitturi danas je zajedno s palačom i unutrašnjim dvorištem u vlasništvu samostana sv. Nikole.²⁴⁹

Trogirski se gradski bedemi od 13. do 15. stoljeća proširuju i nadograđuju, a izgradnja zida oko Prigrađa definirala je novu cjelinu grada. Danas velik dio srednjovjekovnih trogirskih bedema nije očuvan (osim poteza južnih gradskih bedema u punoj visini zajedno s kruništem).²⁵⁰ Dio je srušen za francuske vladavine jer su postali "prepreka" tadašnjim planovima širenja naselja. Naime, "higijenizacija" grada još za francuske uprave nalagala je rušenje niza kuća te zapadnog dijela gradskog zida, čime se ostvario nov odnos preostalih kula i dijelova zidina s vratima grada, definiran nasutim proširenjem kao novim okvirom otočića. Maršal Marmont naredio je rušenje zida između Kamerlenga i kule sv. Marka.²⁵¹ I u vrijeme austrijske uprave znatno je reorganizirana gradska infrastruktura.²⁵² Srednjovjekovna se trošna zdanja ruše i na njihovu mjestu grade se nova "reprezentativnija" zdanja. Katastar iz 19. stoljeća čuva svjedočanstvo o mnogim zgradama i dijelovima bedema koji su nakon njegova vremena srušeni ili pregrađeni.²⁵³ Dio zgrada srušen je tijekom bombardiranja u Drugom svjetskom ratu.²⁵⁴

²⁴⁷ Ivo Delalle, Manastiri benediktinki u Trogiru i sv. Mihovila Arhandela, *Život s crkvom*, sv. 6, Split 1940.

²⁴⁸ V. Kovačić pretpostavlja da je sklop palače Vitturi došao u posjed samostana sv. Nikole kao miraz jedne od opatica ili pljenidbom Mlečana, jer je Nikola Vitturi bio kraljevski namjesnik u Trogiru (Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 110). Prema Lučiću, pripadala je kasnije komuni (Lučić, *Povijesna svjedočanstva*, str. 987).

²⁴⁹ Kovačić, *Porta Dominica*, str. 110.

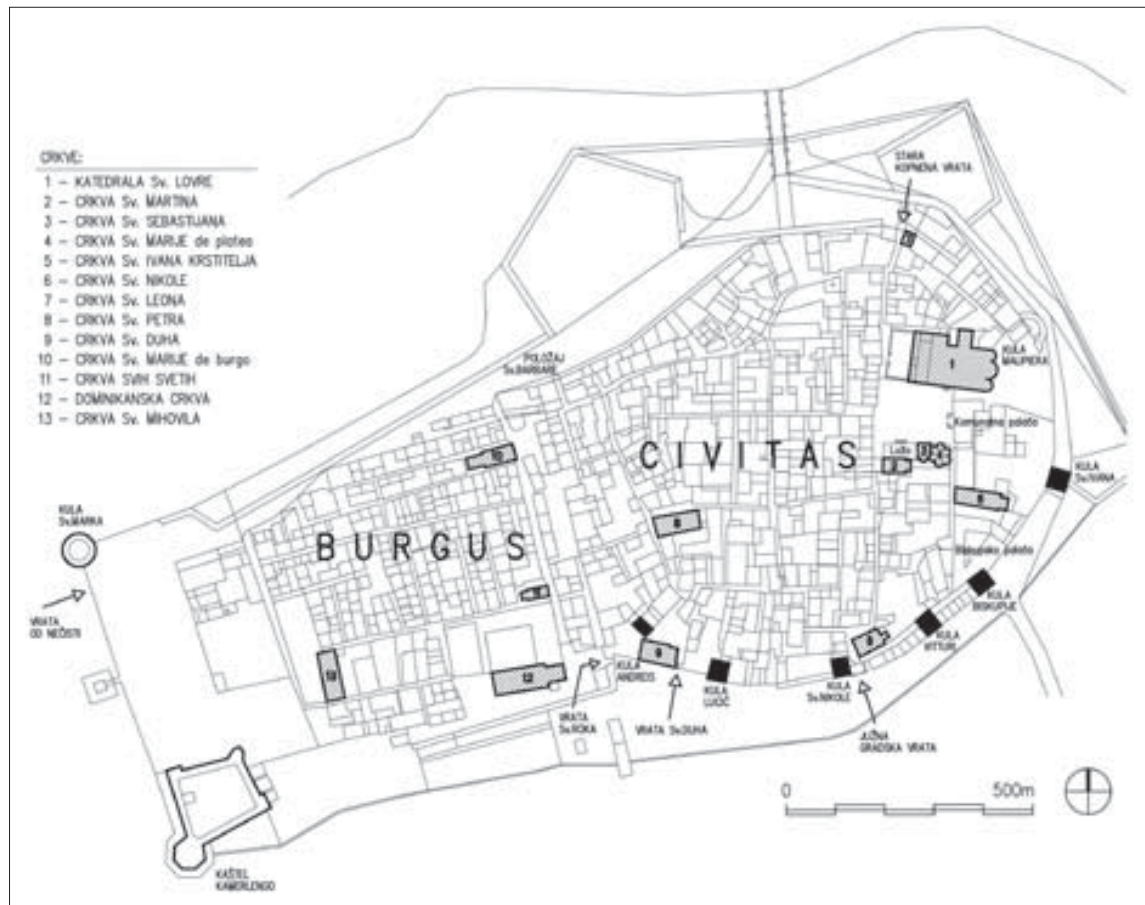
²⁵⁰ Sačuvan je bedem od 95 metara s ophodnom šetnicom u samostanu sv. Nikole (Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 110). U Trogiru je u 17. stoljeću prostorno reorganizirana srednjovjekovna struktura. Grade se bastioni Bernardo (sv. Ivana) i Foscolo (sv. Lovre) na sjevernoj strani grada. Vidi: Irena Benyovsky, *Popravlak trogirskih ulica 1795./1976. godine*, *Povijesni prilozi*, god. 25, br. 30, Zagreb 2006., str. 141-169.

²⁵¹ Luka Beritić, *Obalna utvrđenja na našoj obali*, *Pomorski zbornik*, sv. 1, Rijeka 1962., str. 241; Kovačić, *Trogirske fortifikacije*, str. 135.

²⁵² Jagoda Marković, *Urbanistički razvoj gradova jadranske Hrvatske u 19. stoljeću*, *Zbornik Prvog kongresa povjesničara umjetnosti*, Zagreb 2004., str. 127-137; Piplović, *Graditeljstvo, passim*; Ivo Maroević, *Gradogradnja i zaštita spomenika u 19. st. na hrvatskoj strani Jadrana*, *Radovi IPPU*, sv. 24, Zagreb 2000., str. 79-84.

²⁵³ Irena Benyovsky, *Trogir u katastru Franje I.*, Zagreb 2005., str. 9, 17-18.

²⁵⁴ Tijekom angloameričkog bombardiranja Trogira 1944. porušeno je 30 kuća, a više ih je oštećeno (uglavnom u Pasikama). Porušena je i crkva sv. Mihovila, od koje je ostao samo zvonik. Vidi više u: Marica Karakaš Obradov, *Angloamerička bombardiranja Hrvatske u II. svj. ratu*, Zagreb 2008., str. 132-133.

Prilog. Austrijski premjer grada Trogira iz 1830. godine s ucrtanim građevinama koje se spominju u tekstu

Irena Benyovsky Latin

The Building of the City Fortifications in Trogir from the Thirteenth to the Fifteenth Century

Summary

City walls represented an essential element of security during the medieval period, and their widening demonstrates distinctive phases of territorial expansion of a settlement. The *borgo* (the part of the town outside the city walls) had a different development from that of the core, which was determined by its gradual settlement process. The *borgo* that developed in the thirteenth century, on the western part of the island on which Trogir was founded, only became an integral part of the city as late as the first decades of the fifteenth century, when it was encompassed by the wall and reached a level of urbanisation equal to that of the core (becoming the New City). Even though the greatest part of the *borgo* was in the thirteenth century in the hands of the nobility and the chapter, commoners were buying or taking into lease parcels in it. That influenced both the later character of the *borgo* and the building of the edifices there. In the fourteenth century that part of the island was covered by residential buildings, but they were at that time still mostly wooden. The population living there also built many buildings with economic functions.

Key words: Trogir, Dalmatia, urban development, city walls, the Middle Ages